

KTTO EKONOMİ BÜLTENİ

2021 III. ÇEYREK
Temmuz-Ağustos-Eylül

Özet

Aşıya olan erişim ile küresel ekonomik toparlanma belirgin bir hale gelmiştir. Ancak, halen devam etmekte olan COVID-19 tehdidinin yanı sıra, tedarik sorunları, işgücü eksikliği ve enflasyonun yarattığı olumsuz durumlar, risk ve belirsizlikler listesini genişletmektedir. Dalgalanmalara karşı doğru bir rota belirlemek için yapısal tedbirler ile destek paketlerinin etkin ve verimli bir şekilde planlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

KTTO EKONOMİ BÜLTENİ

SAYI: 5

DÖNEM: 2021 3. ÇEYREK

Kıbrıs Türk Ticaret Odası
Turkish Cypriot Chamber of Commerce

KIBRIS TÜRK TİCARET ODASI

Adres: 90, Bedrettin Demirel Caddesi, Lefkoşa - KKTC

Tel.: 0392 228 37 60 Faks: 0392 228 30 89

E-Posta: ktto@ktto.net

İÇİNDEKİLER

GRAFİKLER	2
TABLolar	2
1. YÖNETİCİ ÖZETİ	3
2. KÜRESEL EKONOMİK GÖRÜNÜM.....	5
3. KKTC, TÜRKİYE VE GKRY EKONOMİLERİNİN GÖRÜNÜMÜ	7
3.1. Büyüme.....	7
3.2. İstihdam.....	9
3.3. Dış Ticaret Dengesi	11
3.4. Enflasyon.....	13
3.5. Bütçe	15
3.6. Bankacılık	20
3.7. Turizm.....	21
4. REEL SEKTÖR DESTEKLERİ.....	23
5. PİYASALARDAKİ GELİŞMELER	25
5.1. Döviz	25
5.2. Petrol Fiyatları.....	25
5.3. Faizler	25
6. YAPISAL REFORM GÜNDEMLERİ	27
7. KTTO POLİTİKA ÖNERİLERİ	28

GRAFİKLER

Grafik 1: Küresel Ekonomik Görünüm Tahminleri	5
Grafik 2: Küresel Ticaret Hacmi*	6
Grafik 3: İşsizlik Oranı (%)	6
Grafik 4: Karşılaştırmalı Büyüme Oranları (%)	8
Grafik 5: Karşılaştırmalı Kişi Başına Düşen GSYİH (ABD Doları)	9
Grafik 6: Karşılaştırmalı İşsizlik Oranları (%)	10
Grafik 7: Karşılaştırmalı Genç İşsizlik Oranları (%)	10
Grafik 8: Karşılaştırmalı İstihdam Oranları (%).....	11
Grafik 9: Karşılaştırmalı İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%).....	11
Grafik 10: KKTC İthalat ve İhracat Seyri (Milyon ABD Doları).....	11
Grafik 11: Türkiye İthalat ve İhracat Seyri (Milyon ABD Doları)	12
Grafik 12: GKRY İthalat ve İhracat Seyri (Mil. Avro).....	13
Grafik 13: Karşılaştırmalı Enflasyon Oranları (%).....	13
Grafik 14: KKTC'nin Enflasyon Gelişim Seyri (%)	14
Grafik 15: Karşılaştırmalı Bütçe Açığının GSYH'ya Oranı (%)	16
Grafik 16: KKTC Mahalli Gelirlerin Yerel Giderleri Karşılama Oranı (%).....	16
Grafik 17: KKTC'de Yerel Açık - GSYİH Oranı (%).....	18
Grafik 18: Kredi/Mevduat Oranı (%)	21
Grafik 19: KKTC Gelen Yolcu, Konaklama ve Geceleme (2019, 2020 ve 2021 Ocak-Eylül)	21
Grafik 20: 2011-2021 Ortalama Döviz Kurları.....	25

TABLOLAR

Tablo 1: KKTC'nin 2021 Dış Ticaret Dengesi	12
Tablo 2: İhraç Edilen Başlıca Ürünler	12
Tablo 3: İthal Edilen Başlıca Ürünler	12
Tablo 4: Türkiye'nin 2020-2021 Dış Ticaret Dengesi	13
Tablo 5: GKRY'nin 2020-2021 Dış Ticaret İstatistikleri	13
Tablo 6: Ana Mal Grupları Değişim (%).....	14
Tablo 7: Ana Mal Grupları Değişim (%).....	15
Tablo 8: 2020–2021 I. Çeyrek Yerel Bütçe Açık/Fazla	17
Tablo 9: 2020–2021 2. Çeyrek Yerel Bütçe Açık/Fazla	17
Tablo 10: 2020–2021 3. Çeyrek Yerel Bütçe Açık/Fazla	17
Tablo 11: KKTC'de Eylül 2021 itibarıyla Bazı Gelir Kalemlerindeki Performans Kayıpları (%).....	17
Tablo 12: GKRY 2020 ve 2021 1., 2. ve 3. Çeyrek Bütçe Gelir ve Giderleri	19
Tablo 13: Bankacılık Aktif/Pasif Bilançosu (Mil. TL).....	20
Tablo 14: Aktif/Pasif Bilançosu (Değişim, %).....	20
Tablo 15: Toplam Krediler (Milyon TL).....	20
Tablo 16: Toplam Krediler (Değişim %)	20
Tablo 17: Toplam Mevduatlar (Milyon TL).....	21
Tablo 18: Toplam Mevduatlar (Değişim %)	21
Tablo 19: KKTC Merkez Bankası Yıllık Mevduat Faiz Oranları (%).....	26
Tablo 20: KKTC Merkez Bankası Yasal Karşılıklara Uygulanan Faiz Oranları (%)	26

1. YÖNETİCİ ÖZETİ

Aşılamanın hız kazanmasıyla başlayan küresel toparlanma, dengesiz bir şekilde devam etmektedir. Arz-talep dengesizlikleri, tüketim kalıplarındaki değişim, çip üretiminin sekteye uğraması nedeniyle yaşanan çip krizi, nakliye maliyetlerindeki yüksek orantılı artışlar ve petrol fiyatlarındaki artışlar küresel toparlanmanın dengesiz bir biçimde gerçekleşmesinde önemli rol oynamaktadır. Bunlara ek olarak, aşılama uygulamaları küresel ölçekte hızla devam ederken, koronavirüs vaka sayılarının Delta ve ardından Omicron varyantının yayılmasıyla birlikte tekrar yükselişe geçmesi, ülkeleri yeniden tedbir almaya zorlamıştır. Bu durum, endişelerin yeniden artmasına neden olmuştur.

Uluslararası kuruluşlar küresel büyüme tahminlerinde olumlu beklentiler ortaya koymaktadır. OECD, IMF ve Dünya Bankası 2021 yılı sonunda küresel büyümenin sırasıyla %5,6, %5,9 ve %5,6 olacağını tahmin etmiştir.

Yaşanacak dalgalanmalara karşı rotayı doğru belirlemek bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da önemlidir. KKTC’de yürütülen aşılama çalışmalarının etkisiyle salgının ilk evrelerine göre toparlanma sürecine girilmiştir. Ancak, navlun ve emtia fiyatlarındaki artış KKTC ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Dalgalanmalara karşı doğru bir rota belirlemek için yapısal tedbirler ile destek paketlerinin etkin ve verimli bir şekilde planlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu bağlamda, orta vadeli, dayanıklılık sağlayıcı ve toparlanmayı hızlandırıcı politikaların belirlenmesi önümüzdeki sürece ışık tutacak imkan sağlayacaktır.

Kovid-19 salgınından derin bir şekilde etkilenen KKTC ekonomisi, İstatistik Kurumu

verilerine göre, 2020 yılında %16,2 oranında daralmıştır.

KKTC’de işsizlik oranı, 2020 yılında, pandeminin de etkisiyle, 9 yıl sonra ilk defa %10,1 ile çift hanelere çıkmıştır. Genç işsizlik ise yaklaşık 10 puan artarak %29,3’e yükselmiştir. Ülke genelinde yaygın olmayan uzaktan çalışma biçimleri, bu süreçte dijitalleşme sayesinde tecrübe edilen ve uygulanabilen bir yapı haline gelmiştir. Bu durum, önümüzdeki süreçte hassasiyetle izlenmelidir.

2020 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %8,2 ile 2010 yılından sonra en yüksek oranına ulaşmıştır. 2021 yılında ise ihracatın ithalatı karşılama oranında önemli bir ivme olduğu görülmektedir. **2021 yılı ilk çeyreğinde %17,4’e yükselen bu oran, yaz aylarında tedbirlerin gevşemesi, talepteki artış ve dolayısıyla ithalatın artmasıyla, 2021 yılı üçüncü çeyrek sonunda %8,5’e gerilemiştir.**

2020 yılı sonunda %15,03 oranında gerçekleşen enflasyon, 2021 yılında yükselen emtia, navlun ve petrol fiyatları ile TL’nin yüksek değer kaybı sonrasında yükselmiştir. **2021 yılı üçüncü çeyrek sonunda, yıllık enflasyon %21,01 ile son 26 ayın zirvesine ulaşmıştır.**

KKTC bütçesi, pandemi ve küresel ekonomik krizin de etkisiyle ciddi bir yük altına girmiştir. KKTC’de mahalli gelirlerin yerel giderleri karşılama oranı 2018 yılında %101 seviyesine çıkarken, 2019 yılında %96, 2020 yılında ise %87 seviyesine kadar gerilemiştir. **2021 yılı üçüncü çeyrek sonunda bu oran %85,6 olarak hesaplanmaktadır.** Mali disipline ilişkin tedbirlerin önemi her geçen gün artmaktadır.

Bankacılık sektörünün aktif büyüklüğü 2020 yılında da artmaya devam etmiştir.

2020 yılı sonunda bankaların aktif büyüklüğü 50 milyar 601 milyon TL'ye yükselmiştir. 2021 yılı üçüncü çeyrek sonunda ise %17,4 artışla 59 milyar 400 milyon TL'ye ulaşmıştır. Toplam brüt krediler son çeyrekte %2,3 ve son bir yılda ise %17,8 oranında artarak, 32 milyar 152 milyon TL olmuştur. Mevduatlar ise son çeyrekte %4,2 ve son bir yılda %21,7 artarak, 48 milyar 805 milyon TL olmuştur. Türkiye ve diğer gelişmiş ülkelere göre düşük olan kredi mevduat oranı ise 2021 yılı üçüncü çeyrekte %65,9 ile 2010 yılından sonra en düşük düzeye gerilemiştir. Bu durum pandeminin ekonomiyi yavaşlattığını göstermektedir.

Pandemi ile birlikte turizm sektörü, diğer ülkelerde olduğu gibi KKTC'de de zor günler geçirmektedir. 2020 yılında bir önceki yıla göre, gelen yolcu sayısı %77,8, konaklama sayısı %78,7 ve geceleme sayısı %82,2 azalmıştır. 2021 yılında ise turizm sektöründe henüz beklenen ivmelenme sağlanamamıştır. **2021 yılı üçüncü çeyrek sonunda, gelen yolcu sayısı bir önceki yılın**

aynı dönemine göre %22 azalarak, 352.728'den 274.999'a gerilemiştir.

Türkiye, 2009 yılı sonrası kesintisiz büyüme eğilimini, 2020 yılında %1,8 oranında reel artış kaydederek devam ettirmiştir. 2021 yılının üçüncü çeyreğinde ise Türkiye ekonomisi, %7,4 oranında büyüyerek toparlanmanın güçlü biçimde sürdüğünü göstermiştir. Ancak, son dönemde para politikasındaki belirsizlikler ve döviz rezervlerindeki azalma dövizde ciddi dalgalanmalara neden olmuş ve bu durum fiyat istikrarsızlığı ve yüksek enflasyona yol açmıştır.

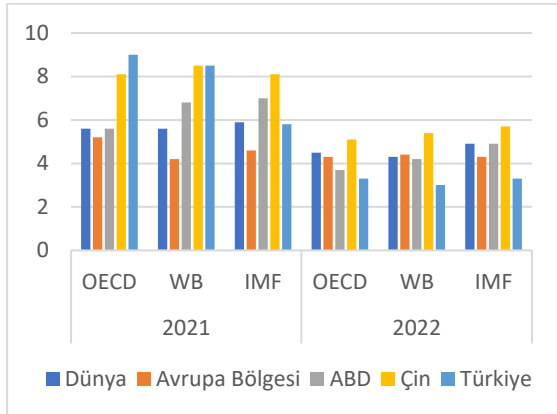
Pandemi nedeniyle 2020 yılında %5,1 küçülen GKRY ekonomisi, 2021 yılı üçüncü çeyreğinde %5,2'lik bir büyüme göstermiştir. GKRY'nin 2020 yılında ülkeye gelen turist sayısı ve turizm gelirleri büyük oranda düşmüştü. Ancak, 2021 yılı üçüncü çeyrek sonunda, bir önceki yılın aynı dönemine göre turist sayısı ve turizm gelirlerinde artış olduğu gözlemlenmektedir.

2. KÜRESEL EKONOMİK GÖRÜNÜM

Aşıya olan erişim ile küresel ekonomik toparlanma belirgin bir hale gelmiştir. Aşıya erişimin rahat olduğu ülkelerde ekonomik faaliyetlerde normalleşme gözlenirken, aşıya erişimin kısıtlı olduğu ülkelerde ekonomik toparlanmanın hızı yavaş kalmıştır. Bu nedenle, küresel toparlanma ülkeler arasında ayrılmaktadır. 2021 yılının ikinci çeyreğinde delta varyantının ve son çeyrekte ise Omicron varyantının dünyanın birçok bölgesinde yaygınlaşmasıyla küresel ekonomik toparlanmanın geleceğine yönelik riskler artmaktadır. Halen devam etmekte olan COVID-19 tehdidinin yanı sıra, tedarik sorunları, işgücü eksikliği ve enflasyonun yarattığı olumsuz durumlar, risk ve belirsizlikler listesini genişletmektedir.

Nitekim, uluslararası kuruluşların küresel büyüme tahminlerinde salgının ilk dönemlerine kıyasla daha güçlü bir toparlanma öngörülmektedir. OECD, IMF ve Dünya Bankası 2021 yılı sonunda küresel büyümenin sırasıyla %5,6, %5,9 ve %5,6 olacağını tahmin etmiştir. 2022 yılı öngörülerini ise sırasıyla %4,5, %4,9 ve %4,3'tür. Grafik-1'de OECD, Dünya Bankası ve IMF'nin 2021 ve 2022 yılı için dünya geneli, AB, ABD, Çin ve Türkiye için büyüme tahminleri görülmektedir.

Grafik 1: Küresel Ekonomik Görünüm Tahminleri

Kaynak: OECD

Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da aşılama kaydedilen ilerleme, yeni seyahat kısıtlamalarının önüne geçilmesinde yardımcı olduğu gibi bir önceki yılda yaşanan karantinaların tekrarlanmayacağı yönünde iyimser bir hava oluşturmaktadır. Ancak, Kovid-19 tehdidi henüz ortadan kalkmış değildir. Başta düşük gelirli ülkeler olmak üzere, gelişmekte olan pazarlardaki yetersiz aşılama oranlarının olması ve mevcut aşılara dirençli varyantların ortaya çıkması halen bir risk unsuru olarak durmaktadır. İyileşen küresel görünüme rağmen, birçok ülkedeki gelirlerin, 2022'nin sonunda dahi salgından önce beklenen seviyenin altında kalacağı tahmin edilmektedir.

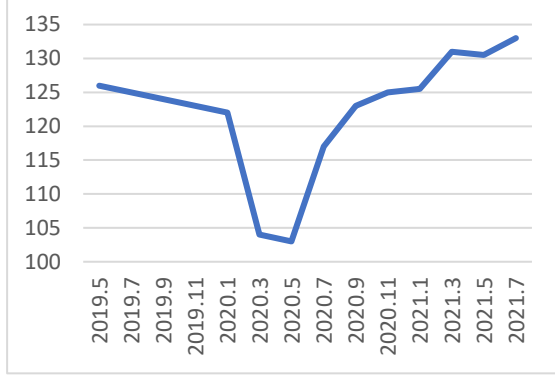
Küresel imalat sektörü, tüketim maddelerine yapılan harcamaların artmasıyla birlikte 2020 yılının sonundan itibaren hızlı bir şekilde toparlanmaktadır. Hanelerin yarattığı yüksek talebe bağlı olarak artan ticaret hacmi özellikle Asya-Pasifik'te ekonomik büyüme açısından kilit rol oynamaya devam etmektedir.

Sektörel eğilimler açısından bakıldığında, aşılama oranlarının en yüksek olduğu ülkelerde kısıtlamaların hafifletilmesi ve kaldırılması, hane halkı harcamalarının perakende, konaklama ve eğlence gibi yüksek temalı hizmetlere doğru kaymasına katkıda bulunmaktadır. Ancak, turizm sektörünün toparlanmasının daha zorlu olacağı görülmektedir.

2020 yazından bu yana emtia fiyatları, girdi maliyetleri ve navlun ücretleri artış göstermektedir. Birçok hammadde fiyatı rekor seviyelere ulaşmıştır. Bu durum, özellikle enerji, metal, kereste ve gıda fiyatlarında görülmektedir. Hammadde ve girdilerdeki bu fiyat artışları tüketici fiyatlarına da artış olarak yansımaktadır.

Küresel mali krizin tersine, küresel ticarette düşüş kısa sürmüştür. 2020 yılının ikinci yarısında, “V” şeklinde iyileşmeyle toparlanma trendine giren küresel ticaret, kademeli olarak toparlanma eğilimini sürdürmektedir.

Grafik 2: Küresel Ticaret Hacmi*

Kaynak: WTO, UNCTAD

*Mevsimsel Düzeltilmiş 2010=100

UNCTAD verilerine göre, küresel ticaret hacminin 2021 yılı sonunda bir önceki yıla kıyasla %23 oranında artması öngörülmektedir. UNCTAD, gelecek yıl için küresel ticaretin, ekonomik toparlanmanın ivme kaybetmesi, lojistik ağların kesintiye uğraması ve navlun fiyatlarındaki artış, küresel çip kıtlığı, jeopolitik faktörler ve ticaret rotalarının bölgeselleşmesi, uluslararası ticareti etkileyen hükümet politikaları ve borç yükü gibi nedenlerle çok belirsiz olarak tahmin etmektedir.

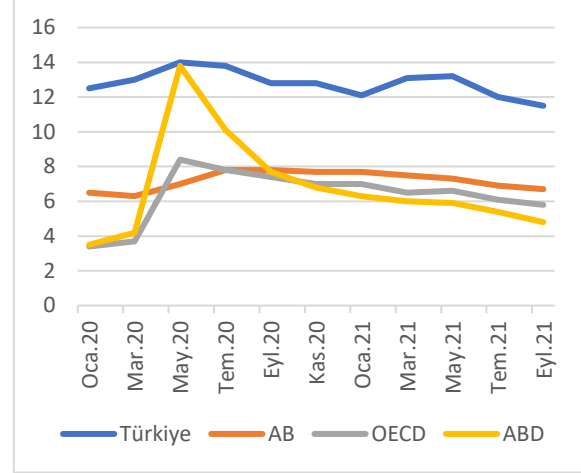
Küresel mal ticareti 2021 yılının üçüncü çeyreğinde rekor seviyelere ulaşmasına rağmen, küresel hizmet ticaretinin Covid-19 salgını öncesi seviyelerin altında kaldığı görülmektedir. Covid-19 salgınının uluslararası mal ticareti üzerindeki etkisi önemli ölçüde ortadan kalkmış olmakla birlikte, hizmet ticareti özellikle turizm üzerinden olumsuz etkilenmeye devam etmektedir.

2021 yılında işgücü piyasasının toparlanma eğilimine girdiği görülmektedir. Ancak, aşırı erişim eşitsizliği ve çoğu gelişmekte olan ve yükselen ülkelerin güçlü mali canlandırma önlemlerini destekleme

kapasitelerinin sınırlı olması, bu toparlanma sürecinin dengesiz olmasına neden olmaktadır. Buna ek olarak, bu ülkelerde yaratılacak yeni işlerin kalitesi de daha düşük olabilecektir.

Salgınla birlikte değişen işgücü piyasasına ilişkin trendler gözden kaçırılmamalıdır. Sektörler otomasyon ve dijitalleşme gibi önceden var olan mega trendleri izleyerek yeniden yapılanmaktadır. İşgücünün yeniden yapılandırılması ve çalışanların yeni düzene uyum sağlayıcı eğitimlerle eğitildiği politikanın uzun dönemde işsizliği azaltmak ve salgının etkilerini indirgemek için şart olduğu görülmektedir.

Grafik 3: İşsizlik Oranı (%)

Kaynak: OECD

Grafik-3'ten de görüleceği üzere, işsizlik oranlarında seçilmiş ekonomilerde 2020 yılının ilk çeyreğinde salgın kaynaklı artışlar meydana gelmiştir. Küresel ekonomik aktivitelerin toparlanma göstermesi ile işsizlik oranları düşüş göstermiştir. Ancak, bu oranlar hala salgın öncesi dönem üzerinde seyretmektedir.

3. KKTC, TÜRKİYE VE GKRY EKONOMİLERİNİN GÖRÜNÜMÜ

Kovid-19 salgınında yeni varyantların ortaya çıkışı ile salgındaki belirsizlik, tedarik sorunları, navlun ve emtia fiyat artışları ve enflasyonun yarattığı olumsuz durumlar, küresel ekonominin toparlanmasında riskler ve belirsizlikler oluşturmaktadır. Aşılama etkin ve hızlı bir şekilde yürütülürken ekonominin dengelenmesi için atılacak adımların sağlamlığı oldukça kritiktir.

Gerek merkez bankalarının gerekse de yerel hükümetlerin destekleri birçok ülkede halen sürmektedir. Piyasalara destek olmak ve panik havasını yatıştırmak adına hızla aksiyon alan merkez bankaları, likidite koşullarını hızlı genişleterek ekonomik darboğazın likidite krizine dönüşmemesini sağlamaktadır. Bu duruş aynı zamanda küçülme sürecini de frenleyici bir unsur niteliğindedir. İşletme ve sektörlerin bu desteklerin olmadığı bir senaryoda gösterebilecekleri performansın çok daha sınırlı olacağı bilinmektedir. Politika destekleri önemli bir role sahip olup, politika desteklerinin devam etmesi risk görünümünün gidışı üzerinde olumlu etki yaratmaktadır.

KKTC’de başta turizm ve yükseköğretim gibi hizmetler sektörünü etkileyen korona virüs salgını, KKTC ekonomisini olumsuz etkilemeye devam etmektedir. Kısıtlamaların hafifletilmesi ve kaldırılması ile harcamaların artması ekonominin toparlanmasına katkıda bulunmaktadır. Ancak, turizm sektörünün toparlanmasının daha uzun süre alacağı görülmektedir.

Salgınla geçen yaklaşık iki yılın ortaya çıkardığı sosyoekonomik yükün ve yeni varyantlardan kaynaklı ekonomide yaşanan dalgalanmaların yanı sıra, navlun ve emtia fiyatlarında yaşanan artış ile Türk Lirasında yaşanan değer kayıpları, KKTC ekonomisindeki kırılganlıkları artırmakta ve yeni riskler oluşturmaktadır. Yaşanan bu

dalgalanmalara karşı henüz net ve öngörülebilir yapısal tedbirler alınmamıştır.

2020 yılında kredi ağırlıklı genişletici politikalar sayesinde Türkiye ekonomisinin daralması engellenmiştir. 2021 yılı üçüncü çeyrek sonunda, Türkiye %7,4 oranında büyüme göstermiştir. Üçüncü çeyrek boyunca kurun görece yatay seyrettiğini ve kurdaki asıl artışın Ekim ayında gerçekleştiği düşünüldüğünde, net dış ticaretin büyüme katkısının son çeyrekte daha güçlü olacağı söylenebilir. Ancak, navlun ve emtia fiyatlarındaki artış ile Türk Lirasının aşırı değer kaybetmesiyle petrol fiyatlarında görülen artış girdi maliyetlerini artırmakta ve Türkiye ekonomisi için yeni riskler oluşturmaktadır.

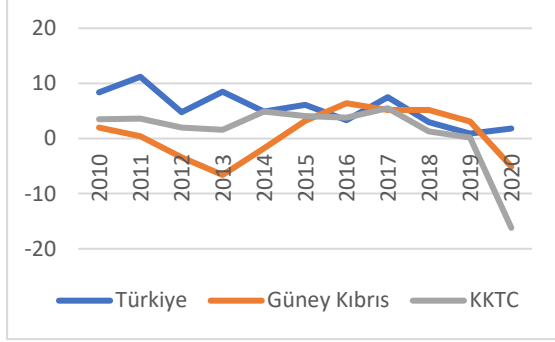
GKRY ekonomisi de Kovid-19 salgınından diğer tüm ekonomiler gibi olumsuz etkilenmiştir. 2020 yılında %5,1 oranında küçülen GKRY ekonomisi, 2021 yılında üçüncü çeyrekte %5,2 büyüme göstermiştir. Seyahat kısıtlamalarının hafifletilmesiyle turizm sektörünün canlanması ve halkın harcamalarının yeniden eğlence ve perakende sektörüne yönelmesi, GKRY ekonomisine olumlu yansımıştır. Ancak turizm sektörü diğer ülkelerde olduğu gibi henüz salgın öncesi seviyeye ulaşamamıştır.

3.1. Büyüme

Son 10 yıllık KKTC, Türkiye ve GKRY ekonomilerindeki büyüme trendi incelendiğinde KKTC ve Türkiye 2015 yılına kadar GKRY’den daha iyi ve istikrarlı bir performans sergilemiştir. GKRY ekonomisi 2015 yılından sonra alınan tedbirlerle toparlanmaya başlamıştır. 2010-2019 dönemindeki 10 yıllık periyotta Türkiye, GKRY ve

KKTC'nin büyüme ortalaması sırasıyla %5,86, %1,36 ve %2,98 olmuştur.

Grafik 4: Karşılaştırmalı Büyüme Oranları (%)

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, CYSTAT, TÜİK

Kovid-19 pandemisi tüm dünyada olduğu gibi üç ülkede de ciddi şekilde etkiler bırakmıştır. 2020 yılı üç ülke için de zor bir yıl olmuştur. Özellikle pandeminin zirve yaptığı ve kapanmaların olduğu ilk iki çeyrekte Türkiye, GKRY ve KKTC ekonomileri ciddi anlamda küçülmüştür. İlk iki çeyrekteki ekonomik durağanlık ve küçülme sonrası özellikle yaz aylarında ekonomik aktivitenin hızlanması, açılmaların ve mali desteklerin başlamasıyla ekonomik iyileşmeler üç ülkede de başlamıştır.

Pandeminin büyük etkisi altında geçen 2020 yılının tamamında, Türkiye, 2009 yılı sonrası kesintisiz büyüme eğilimini, %1,8 oranında reel artış kaydederek devam ettirmiştir.

2021 yılı birinci çeyreğinde %7,0 oranında büyüyen Türkiye ekonomisinin, 2021 yılının ikinci çeyreğinde bir önceki yılın aynı çeyreğine göre %21,7 büyüdüğü açıklanmıştır. TÜİK verilerine göre, 2021 yılının 3. çeyreğinde ise Türkiye ekonomisi, %7,4 oranında büyüyerek toparlanmanın güçlü biçimde sürdüğünü göstermiştir.

Verilere göre, üçüncü çeyrekte en yüksek büyümeyi ihracat göstermiştir. Mal ve hizmet ihracatı, 2021 yılının üçüncü çeyreğinde bir önceki yılın aynı çeyreğine göre zincirlenmiş hacim endeksi olarak %25,6 artarken, ithalatı %8,3 azalmıştır. Kamu

harcamalarındaki büyüme ise %9,4 olmuştur. Sektörel bazda bakıldığında, tarım ve inşaattaki daralma dikkat çekmiştir. Verilere göre, tarım sektöründe bir önceki yılın aynı dönemine göre %5,9'luk daralma yaşanırken, inşaat sektöründe de %6,7'lik bir daralma görülmüştür. 2021 yılının üçüncü çeyreğinde sanayi %10 büyürken, hizmetler sektöründe ise %20,7'lik bir büyüme görülmüştür.

Dünya Bankası, Ekim 2021'de yayınladığı Avrupa ve Orta Asya (ECA) Bölgesi'ne yönelik hazırladığı Ekonomik Güncelleme Raporu'nda, Haziran ayı sayısında Türkiye için %5 olarak duyurduğu 2021 yılı büyüme beklentisini %8,5'e yükseltmiştir. OECD Eylül 2021'de yayınladığı Eylül Ara Dönem Ekonomik Görünüm Raporu'nda 2021 yılında Türkiye için %8,4'lük bir büyüme öngörürken, IMF Ekim 2021'de yayınladığı Dünya Ekonomik Görünüm Raporu'nda Türkiye için 2021 yılında %9'luk bir büyüme öngörüsünde bulunmuştur.

Kovid-19 krizi ve beraberindeki karantina önlemlerinin bir sonucu olarak GKRY'de ekonomi 2020 yılında %5,1 oranında küçülmüştür. Özel tüketimin 2020'de %3,9 ve yatırımın %2 düşmesi nedeniyle, iç talep üzerindeki etki, geçici gelir desteği önlemleriyle yalnızca kısmen hafifletilebilmiştir. 2021 yılında ılımlı bir toparlanma beklenirken GSYİH büyümesinin %3,1 olacağı tahmin edilmektedir. IMF Ekim 2021'de yayınladığı raporda, GKRY için 2021 yılında %4,8'lik bir büyüme öngörüsünde bulunmuştur.

2021 yılının ilk çeyreğinde %1,6 oranında daralma gösteren GKRY ekonomisi, ikinci çeyrekte %12,8 ve üçüncü çeyrekte %5,2'lik bir büyüme göstermiştir. 2021 yılının üçüncü çeyreğinde pozitif büyüme gösteren sektörler "Oteller ve Restoranlar", "İmalat", "Ulaştırma, Depolama ve Haberleşme", "Toptan ve Perakende Ticaret, Motorlu Taşıtların Onarımı", "Sanat,

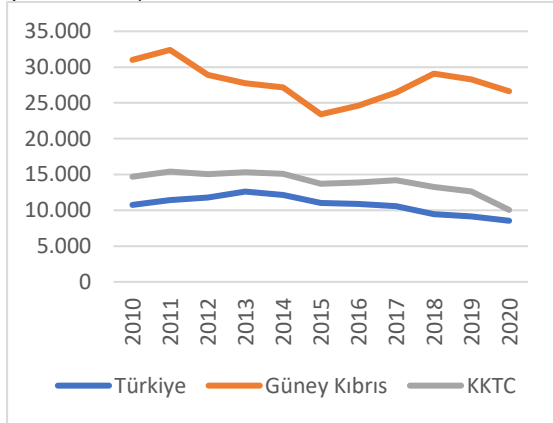
Eğlence ve Rekreasyon" ve "Diğer Hizmet Faaliyetleridir”.

KKTC İstatistik Kurumu verilerine göre, KKTC ekonomisi, 2020 yılında %16,2 oranında daralmıştır. 2021 yılı ilk üç çeyrek verileri henüz yayınlanmamıştır.

2021 yılının ilk çeyreğinde başlayan aşılama sürecinin ikinci çeyrekte hız kazanmasıyla, ekonomik faaliyetlerde normalleşme gözlenmeye başlamıştır. Salgına ilişkin belirsizliklerin devam etmesine rağmen, KKTC’de yürütülen aşılama çalışmalarının toparlanma sürecini hızlandıracağı tahmin edilmektedir. Aşılama ilerledikçe ve ekonominin tamamen yeniden açılmasıyla daha güçlü bir toparlanma görülmesi ve 2022 için büyüme tahmininin iyileştirilmesi beklenmektedir.

KKTC, Türkiye ve GKRY’de kişi başına düşen milli gelirin gelişim trendi Grafik-5’te görülmektedir.

Grafik 5: Karşılaştırmalı Kişi Başına Düşen GSYİH (ABD Doları)

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, CYSTAT, TÜİK

KKTC’de kişi başına düşen GSYİH 2013 yılında 15.302 ABD Doları ile nominal olarak en yüksek seviyesine ulaşmış iken 2018 yılında dövizdeki artış nedeniyle 13.277 dolara düşmüştür. 2019 yılında kişi başına düşen GSYİH %5 civarında azalarak 12.649 ABD Dolarına gerilemiştir. KKTC’de 2020 yılı kişi başına düşen GSYİH ise %20,5

azalarak 10.055 ABD Doları olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye’de kişi başına düşen GSYİH ise 2013 yılında 12.582 ABD Doları ile nominal olarak en yüksek seviyesine ulaşmış iken dövizdeki artış ve ekonomideki yavaşlama sebebiyle 2019 yılında 9.213 ABD Dolarına gerilemiştir. 2020 yılında ise Türkiye’de kişi başına düşen GSYİH 8.599 ABD Dolarına gerilemiştir.

GKRY’de 2010 yılında 31.023 ABD Doları olan kişi başına düşen milli gelir ekonomik kriz döneminde azalarak 2015 yılında 23.354 ABD Dolarına düşmüştür. 2015 yılından itibaren ekonominin toparlanmasıyla birlikte 2019 yılına kadar sürekli artış gösteren kişi başına düşen milli gelir, 2019 yılında 27.858 ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılı rakamlarına göre ise GKRY’de kişi başına düşen milli gelir 26.785 ABD Dolarına gerilemiştir.

3.2. İstihdam

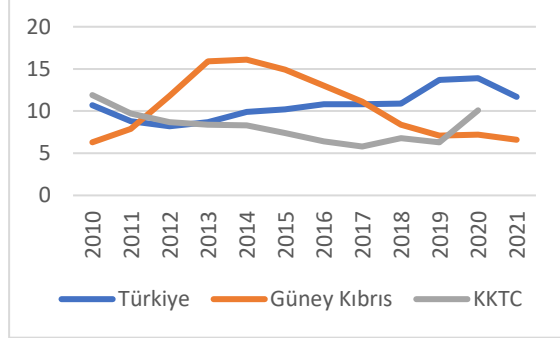
KKTC’de işsizlik oranı yıllık olarak açıklanmaktadır. 2020 Hanehalkı İşgücü Anketine göre, KKTC’deki işsizlik oranı 10 yıl sonra yeniden çift hanelere ulaşarak %10,1 seviyesine yükselmiştir. 2021 yılında aşılamanın artması ve ekonominin görece hareketlenmesi nedeniyle işsizliğin bir miktar azalması beklenmektedir.

Türkiye’de dalgalı seyreden işsizlik oranları 2011-2014 yılları arası hariç çift haneli olarak gerçekleşmiştir. 2020 işsizlik oranı ise %13,2 olarak açıklanmıştır. Kovid-19 pandemi salgını sonrası, ekonomik hareketlenme ve toparlanmanın başlaması ile işsizlik oranı 2021 yılı üçüncü çeyrek verilerine göre %11,7’e gerilemiştir. Bahsi geçen dönemde istihdam oranı %46,4’e ve işgücüne katılım oranı ise %52,6’ya yükselmiştir.

GKRY’de ise 2012 yılında çift hanelere çıkan işsizlik oranı 2014 yılında %16,1’e kadar

yükselmiştir. Ekonominin 2015 yılından itibaren toparlanması işsizlik oranlarına da olumlu yansımış ve bu tarihten itibaren düşmeye başlayan işsizlik 2019 yılında %7,1'e kadar düşmüştür. 2020 yılında ise pandeminin etkisiyle işsizlik tekrar yükselişe geçerek %7,6 olmuştur. 2021 yılı işsizlik oranı üçüncü çeyrek verilerine göre %6,6'ya gerilemiştir.

Grafik 6: Karşılaştırmalı İşsizlik Oranları (%)

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, CYPSTAT, TÜİK

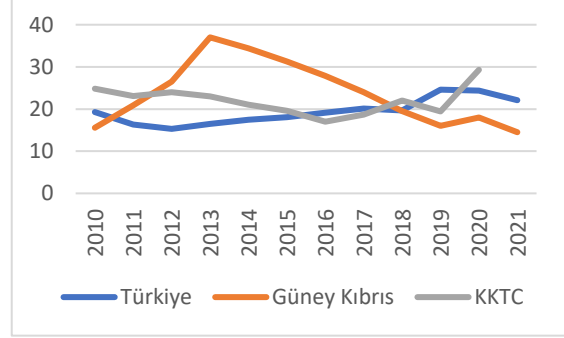
Grafik-7'de de görüldüğü üzere, KKTC'deki genç işsizlik oranı 2010 yılında %24,8 olarak gerçekleşmiştir. 2016 yılına kadar sürekli azalan bu oran, %17 ile dönemin en düşük oranı olarak kayıtlara geçmiştir. 2017 ve 2018 yıllarında tekrar artışa geçen genç işsizlik oranı 2019 yılında bir miktar azalarak %19,4 olmuştur. **KKTC'de genç işsizlik oranı 2020 yılında ise yaklaşık 10 puan artarak %29,3'e yükselmiştir.**

Türkiye'de de benzer şekilde genç işsizlik ciddi sorun oluşturmaya devam etmektedir. 2010-2016 yılları arasında %15 ile %20 arasında değişen genç işsizlik oranı 2019'da %25,4'e kadar yükselmiştir. 2020 yılında bu oran %25,3 olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılının üçüncü çeyreği verilerine göre, genç işsizlik oranı %22,1'e gerilemiştir. **Genç istihdam oranı ise %32,4 gibi oldukça düşük bir orandadır.**

2012-2015 arasında ciddi bir ekonomik krizle karşılaşan GKRY'de genç işsizlik oranı, 2013 yılında %38,9 ile rekor düzeye ulaşmıştır. 2016 yılından itibaren

ekonominin toparlanmasıyla düşmeye başlayan genç işsizlik oranı 2019 yılında %16,6 ile dönemin en düşük seviyesine inmiştir. Ancak, pandemiyle birlikte 2020 yılında bu oran %18,2'ye yükselmiştir. Ekonominin toparlanma dönemine girdiği 2021 yılı üçüncü çeyrekte ise genç işsizlik %14,5'e gerilemiştir.

Grafik 7: Karşılaştırmalı Genç İşsizlik Oranları (%)

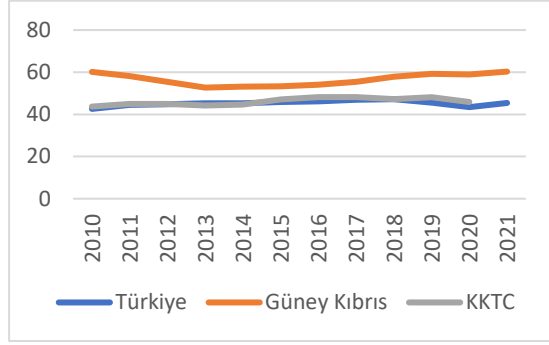

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, CYPSTAT, TÜİK

KKTC'de istihdam oranı 2010 yılında %43,7 iken 2016 ve 2017 yıllarında %48,2'ye kadar yükselmiştir. 2018 yılında 0,9 puan düşen bu oran 2019 yılında tekrar yükselerek %48,1 olmuştur. 2020 yılında ise yine pandeminin olumsuz etkisiyle %45,9'a gerilemiştir.

Yine işsizlik kadar önemli olan istihdam oranı Türkiye'de AB ortalamasına ve diğer gelişmiş ülke ekonomilerine göre oldukça düşüktür. 2010 yılında en düşük oran olan %41,3'den sonra, 2011-2019 yılları arasında %43 ila %47 arasında dalgalanan bu oran, 2021 yılı üçüncü çeyreğinde %45,4 olarak gerçekleşmiştir.

GKRY, istihdam oranı bakımından KKTC ve Türkiye'den daha iyi durumdadır. 2010 yılında %60,2 olan istihdam oranı 2015 yılında %53'e kadar düşmekle birlikte, 2016 yılından itibaren tekrar artışa geçmiş ve 2019 yılı sonunda %58,5'e kadar yükselmiştir. 2020 yılında ise %57,9'a düşmüştür. 2021 yılının üçüncü çeyreğinde %60,3'e yükselmiştir.

Grafik 8: Karşılaştırmalı İstihdam Oranları (%)

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, CYSTAT, TÜİK

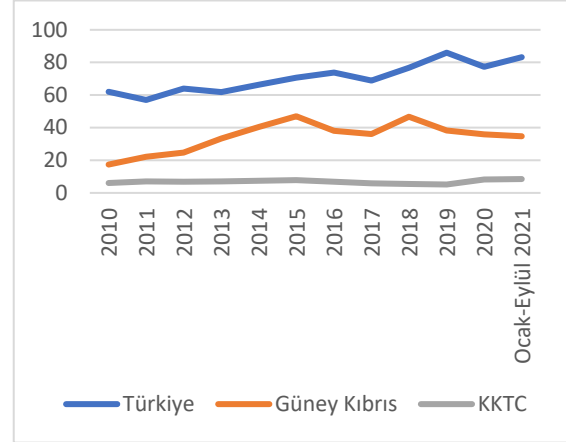
3.3. Dış Ticaret Dengesi

KKTC’de, ihracatın ithalatı karşılama oranları 2010-2017 yılları arasında %6-7 civarında gerçekleşmiştir. 2018 ve 2019 yıllarında bu oran daha da düşerek %5,5 olmuştur. 2020 yılında pandeminin turizm sektörü üzerindeki olumsuz etkisi ve yükseköğretim öğrencilerinin ülkelerinde kalmayı tercih ederek uzaktan eğitim alması nedeniyle - dövizdeki artışa rağmen - ithalat azalmıştır. İthalattaki bu gerileme ihracattaki artışla desteklenince ihracatın ithalatı karşılama oranı dönemin en yüksek oranı olan %8,3’e yükselmiştir. 2021 yılı ilk çeyreğinde ihracattaki artış ve ithalattaki azalış nedeniyle bu oran son dönemin en yüksek oranı olan %17,4’e yükselirken, yaz aylarında tedbirlerdeki gevşeme nedeniyle bu oranda düşüş gözlemlenmiştir. 2021 yılı Ocak-Eylül döneminde ihracatın ithalatı karşılama oranı %8,5 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye’de bu oran son 10 yılda artarak 2019 yılında %86’ya kadar çıkmış ancak 2020’de %77,2’ye düşmüştür. 2021 yılı üçüncü çeyrek sonunda ihracatın ithalatı karşılama oran %83,3’e yükselmiştir.

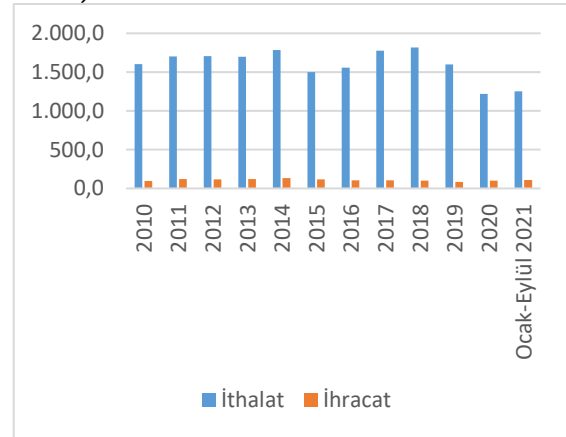
GKRY’de ise 2010 yılında %17,4 olan bu oran sürekli artarak 2018 yılında %46,8’e kadar çıkmıştır. 2019 ve 2020 yıllarında ise düşerek sırasıyla %38,2 ve %36,5 olmuştur. İhracatın ithalatı karşılama oranındaki düşüş

2021 yılı Ocak-Eylül döneminde de devam ederek, %34,8’e gerilemiştir.

Grafik 9: Karşılaştırmalı İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, CYSTAT, TÜİK

KKTC’de 2021 yılı üçüncü çeyreğinde ihracat, bir önceki yılın aynı dönemine göre %29,3 oranında artış göstererek 106,8 milyon dolara yükselmiştir. İthalat ise aynı dönemde %44,5 oranında artış gerçekleştirerek 1.251 milyon dolara ulaşmıştır.

Grafik 10: KKTC İthalat ve İhracat Seyri (Milyon ABD Doları)

Kaynak: KKTC Ticaret Dairesi

KKTC’de 2021 yılı Ocak-Eylül döneminde ihracattaki artışa rağmen ithalatın da artmış olması, bir önceki yılın aynı dönemine göre dış ticaret dengesinde iyileşme sağlamamıştır. Dış ticaret açığı 783,2 milyon dolar dan 1.144 milyon dolara yükselmiştir.

Tablo 1: KKTC'nin 2021 Dış Ticaret Dengesi

	Ocak- Eylül 2020 (Milyon \$)	Ocak- Eylül 2021 (Milyon \$)	Değişim (%)
İhracat	82,6	106,8	29,3
İthalat	865,8	1,251	44,5
Dış Ticaret Dengesi	-783,2	-1.144	46

Kaynak: KKTC Ticaret Dairesi

KKTC'de 2021 yılı Ocak-Eylül döneminde en fazla ihraç edilen ürün 35,8 milyon dolar ile süt ürünleri olmuştur. Daha sonra 28,6 milyon dolar ile narenciye gelmektedir. Bu iki ürünün ihracattaki payı %60,3 gibi ciddi bir orandadır.

Tablo 2: İhraç Edilen Başlıca Ürünler

	Ocak- Eylül 2020 (\$)	Ocak- Eylül 2021 (\$)	Değişim (%)
1-Süt Ürünleri	34.341.563	35.762.650	4
2-Narenciye	27.378.937	28.644.710	5
3-Fişenkler ve Malzemeleri	870.281	12.503.014	1.337
4-Hurdalar	4.174.339	10.672.228	155,7
5-Keçi Boynuzu (Çekirdek)	661.323	3.196.143	383,3
6-Yumurta	1.089.032	2.625.490	141

Kaynak: KKTC Ticaret Dairesi

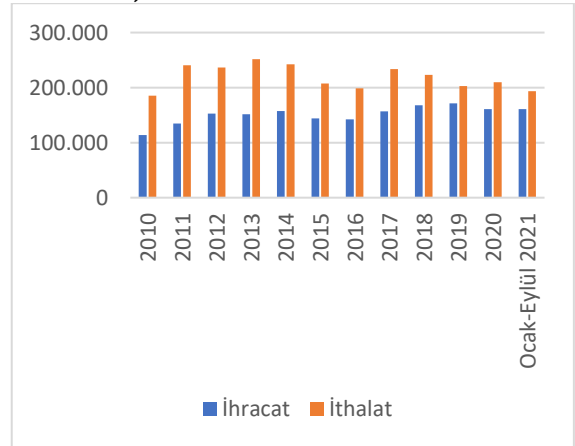
2021 yılı Ocak-Eylül döneminde en fazla ithal edilen ürün 377,8 milyon dolar ile yakıt olmuştur. 2020 yılında pandemi nedeniyle alınan kapanma kararlar sonrası azalan yakıt ithalatı, 2021 Ocak-Eylül döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre %459,6 oranında artış göstermiştir. Taşıt araçları 90,5 milyon dolar ile diğer önemli bir ithal üründür. İnşaat demiri ithalatı ise aynı dönemde %69,5 artarak 36 milyon dolara ulaşmıştır. Bu durum, 2021 yılında inşaat sektöründeki canlanmayı göstermektedir.

Tablo 3: İthal Edilen Başlıca Ürünler

	Ocak- Eylül 2020 (Milyon \$)	Ocak- Eylül 2021 (Milyon \$)	Değişim (%)
1- Yakıt	67,5	377,8	459,6
2- Taşıt Araçları	89,4	90,5	1,2
3-İnşaat Demiri	21,2	36	69,5
4-Hayvan Yemleri	23,9	27,6	15,3
5-Konfeksiyon	22	19,6	-11
6-İlaçlar	28,2	19	-32,7
7-Arpa	0,02	17,6	83.319,3
8-Sanayi Makineleri	13,6	16,4	20,5
9-Alkollü İçkiler	11,3	14,9	32,4
8- Telefon Cihazları	0,9	14,6	1.473,6

Kaynak: KKTC Ticaret Dairesi

Türkiye'de 2021 yılı üçüncü çeyrek sonunda gerçekleşen ihracat bir önceki yılın aynı dönemine göre %35,9 oranında artarak 160,9 milyar dolara ulaşmıştır. İthalat ise aynı dönemde %23,7 oranında artarak 156,3 milyar dolardan 193,3 milyar dolara yükselmiştir.

Grafik 11: Türkiye İthalat ve İhracat Seyri (Milyon ABD Doları)

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı

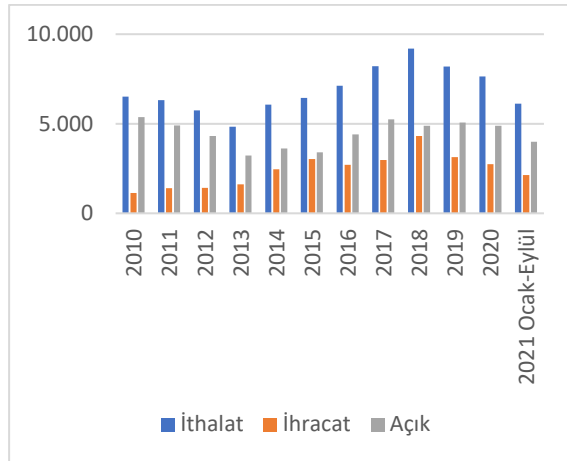
Bu olumlu gelişmelerin etkisiyle dış ticaret açığı aynı dönemde 37,9 milyardan 32,4 milyar dolara düşmüştür.

Tablo 4: Türkiye'nin 2020-2021 Dış Ticaret Dengesi

	Ocak-Eylül 2020 (Mil. \$)	Ocak-Eylül 2021 (Mil. \$)	Değişim (%)
İhracat	118.397	160.881	35,9
İthalat	156.273	193.303	23,7
Dış Ticaret Dengesi	-37.876	-32.422	-14,4

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı

2021 yılı üçüncü çeyrek sonunda, GKRY ihracatı bir önceki yılın aynı dönemine göre %0,2 azalarak 2 milyar 132 milyon Avro'ya düşmüştür. İthalat ise bahsi geçen dönemde %13,2 artarak 6 milyar 120 milyon Avro'ya ulaşmıştır.

Grafik 12: GKRY İthalat ve İhracat Seyri (Mil. Avro)

Kaynak: CYPSTAT

GKRY'de dış ticaret açığı ise %22 artarak 3 milyar 272 milyon Avro'dan 3 milyar 988 milyon Avro'ya yükselmiştir.

Tablo 5: GKRY'nin 2020-2021 Dış Ticaret İstatistikleri

	2020 Ocak-Eylül (Milyon Avro)	2021 Ocak-Eylül (Milyon Avro)	Değişim (%)
İhracat	2.136	2.132	-0,2
İthalat	5.408	6.120	13,2
Dış Ticaret Dengesi	-3.272	-3.988	22

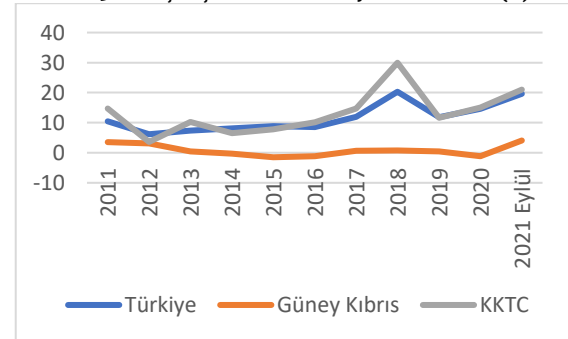
Kaynak: CYPSTAT

3.4. Enflasyon

TL'deki düşük yönlü seyir ve pandemi nedeniyle alınan kapanma tedbirleri ile düşen talebin etkisiyle KKTC'de yılın ilk çeyreğinde enflasyon %1,86 olarak gerçekleşmiştir. Ancak, Mart ayı sonunda T.C. Merkez Bankası Başkanının görevden alınmasına piyasaların olumsuz yaklaşımı, petrol fiyatları ve küresel gıda fiyatlarında görülen yukarı yönlü hareket enflasyonu yukarı çekmiştir. 2021 yılı ikinci çeyrek sonunda yıllık enflasyon %19,93 iken, üçüncü çeyrek sonunda %21,01'e ulaşmıştır. Bu rakam ile son 25 ayın en yüksek yıllık enflasyonuna ulaşılmıştır. İlk 6 ayın enflasyonu %8,83 iken, üçüncü çeyrekte 9 aylık enflasyon %16,46'ya yükselmiştir.

Süreç Türkiye'de de benzer şekilde ilerlemiş ve ikinci çeyrek sonunda %17,53 olan yıllık enflasyon oranı, üçüncü çeyrek sonunda %19,58'e ulaşmıştır.

GKRY'de ise enflasyon özellikle Avrupa Para Birimine geçtikten sonra düşük seyretmekle birlikte ekonominin daraldığı dönemlerde tüketici fiyat endeksi deflasyonist yani eksi olarak gerçekleşmektedir. GKRY'de birinci çeyrek sonunda %0,72 olan yıllık enflasyon, ikinci çeyrek sonunda %3,14'e ve üçüncü çeyrek sonunda ise %4,08'e ulaşmıştır.

Grafik 13: Karşılaştırmalı Enflasyon Oranları (%)

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, CYPSTAT, TÜİK

3 ülkenin ana mal grupları açısından enflasyonun yıllık artış seyri aşağıdaki tabloda

yer almaktadır. KKTC ve Türkiye’de artış yönü ve artış gösteren sektörler açısından benzerlik görülmektedir. GKRY, KKTC ve T.C. gibi petrol bağımlı bir ülke olması nedeniyle, Ulaştırma ve Konut mal grubunda artış yönü benzer iken, diğer mal gruplarında ayrılmaktadır. Özellikle enflasyon sepetinin %20’sinden fazlasını oluşturan gıda ve alkolsüz içecekler mal grubunda Türkiye ve KKTC’de ciddi artış görülürken, GKRY’de bu mal gruplarında önemli bir artış görülmemektedir.

Tablo 6: Ana Mal Grupları Değişim (%)

	GKRY	T.C.	KKTC
Gıda ve Alkolsüz İçecekler	1,47	28,79	28,05
Alkollü İçecekler ve Tütün	-0,15	1,80	7,45
Giyim ve Ayakkabı	0,63	7,32	14,48
Konut, Su, Elektrik, Gaz ve diğer Yakıtlar	14,62	20,97	12,83
Mobilya, Ev Aletleri ve Ev Bakım Hizmetleri	1,17	23,27	33,99
Sağlık	0,91	17,47	23,73
Ulaştırma	11,56	20,21	27,56
Haberleşme	-0,15	4,99	8,13
Eğlence ve Kültür	1,40	12,45	6,54
Eğitim	0,55	16,53	16,96
Lokanta ve Oteller	1,56	23,27	33,80
Çeşitli Mal ve Hizmetler	1,26	13,92	11,20
TOPLAM	4,08	19,58	21,01

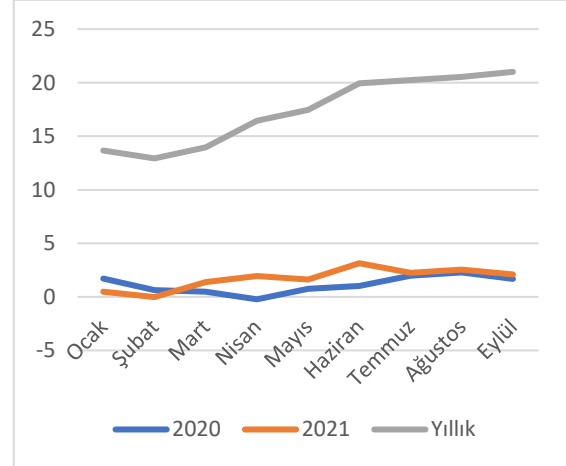
Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, CYSAT, TÜİK

2016 yılından itibaren çift hanelere yükselen KKTC enflasyonu, döviz artışının yaşandığı 2018 yılında %29,66 olarak

gerçekleşmiştir. 2019 yılsonu enflasyonu ise %11,66’ya düşmüştür. 2020 yılında yaşanan pandemi ve yılın ikinci yarısında artan döviz, enflasyonu tekrar artırmış ve yılsonu enflasyon %15,03 olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılı üçüncü çeyrek sonunda yıllık enflasyon %21,01’e yükselmiştir. Aylık bazda baktığımızda Temmuz ayında enflasyon %2,23, Ağustos ayında %2,54 ve Eylül ayında %2,08 olmuştur.

Öte yandan, TL’deki değer kaybının sürmesine ilişkin tahmin, gelişmiş ülkeler hariç küresel enflasyondaki artış, petrol dahil emtia fiyatlarındaki artış ve iklim değişiklikleri nedeniyle son dönemlerde ortaya çıkan afetlerin gıda fiyatları üzerindeki baskıyı artırması dikkate alındığında yılın geri kalan iki ayında enflasyonun çift hanelerde seyredeceği tahmin edilmektedir. Bu durumda, 2021 yılı enflasyonun 2020 yılı enflasyonu üzerinde gerçekleşebileceği değerlendirilmektedir.

Grafik 14: KKTC’nin Enflasyon Gelişim Seyri (%)

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu

KKTC’de ana mal gruplarındaki yıllık değişime bakıldığında, en fazla artış %33,90 ile Mobilya, Ev Aletleri ve Ev Bakım Hizmetleri ve %33,80 ile Lokanta ve Otellerde gerçekleşmiştir. Daha sonra %28,05 ile Gıda ve Alkolsüz İçecekler, %27,56 ile Ulaştırma ve %23,73 ile Sağlık gelmektedir. Özellikle Gıda ve Alkolsüz İçecekler mal grubundaki söz konusu artış orta ve alt sınıfların refahını

olumsuz yönde etkilemektedir. Yıllık değişimin en az olduğu mal grupları ise sırasıyla %6,54 ile Eğlence ve Kültür, %7,45 ile Alkollü İçecekler ve Tütün ve %8,13 ile Haberleşme mal grubunda gerçekleşmiştir.

Aralık sonunu dikkate aldığımızda, yılın üçüncü çeyreğindeki enflasyon %16,46 olmuştur. Bu dönemde en fazla artış %31,71 ile Lokanta ve Oteller mal grubunda görülmüştür. Daha sonra %23,28 ile Ulaştırma ve %21,15 ile Gıda ve Alkolsüz İçecekler mal grubunda görülmüştür. En az artış gösteren mal grubu ise %3,96 ile Eğlence ve Kültür ve %4,69 ile Giyim ve Ayakkabıda görülmüştür.

Eylül ayında gerçekleşen enflasyonda; %12,95 ile Eğitim ve %2,95 ile Lokanta ve Oteller etkili olmuştur. Giyim ve Ayakkabıda %1,51, Ulaşırmada %0,14 ve Alkollü İçecekler mal grubunda ise %0,03 azalma görülmüştür.

Tablo 7: Ana Mal Grupları Değişim (%)

	Ağustos-Eylül	Aralık-Eylül	Eylül-Eylül
Gıda ve Alkolsüz İçecekler	1,69	21,15	28,05
Alkollü İçecekler ve Tütün	-0,03	5,97	7,45
Giyim ve Ayakkabı	-1,51	4,69	14,48
Konut, Su, Elektrik, Gaz ve diğer Yakıtlar	1,87	7,48	12,83
Mobilya, Ev Aletleri ve Ev Bakım Hizmetler	1,61	23,89	33,99
Sağlık	0,79	20,57	23,73
Ulaştırma	-0,14	23,28	27,56
Haberleşme	0,42	6,87	8,13
Eğlence ve Kültür	0,88	3,96	6,54
Eğitim	12,95	15,40	16,96
Lokanta ve Oteller	2,95	31,71	33,80
Çeşitli Mal ve Hizmetler	1,63	9,75	11,20
TOPLAM	2,08	16,46	21,01

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu

Türkiye’de Eylül ayı enflasyonu %1,25 olarak gerçekleşmiştir. Üçüncü çeyrek sonunda yıllık enflasyon %19,58 olurken, üçüncü çeyrek enflasyonu %13,04’e ulaşmıştır. Pandeminin etkisiyle, tüm dünyada görülen emtia ve petrol fiyatları ile navlun maliyetlerindeki artış ve Mart ayında gerçekleştirilen Merkez Bankası Başkanın değişikliğiyle dövizde görülen yükselme enflasyon üzerinde baskıyı artırmıştır. Ayrıca, Üretici Fiyat Endeksi’nin (ÜFE) Eylül ayında bir önceki yılın aynı ayına göre %43,96’ya yükselmesinin yaratacağı maliyetin, enflasyonu önümüzdeki dönemde yukarı yönlü etkileyebileceği değerlendirilmektedir.

2013-2016 yılları arasında deflasyon dönemi yaşayan GKRY ekonomisi, pandeminin etkisiyle tekrar deflasyon sürecine girmiştir. İlk çeyrek sonunda deflasyonist süreç devam etmiş ancak Nisan ayından itibaren enflasyon tekrar sıfırın üzerine çıkmıştır. Eylül ayında aylık %0,1 olan enflasyon yıllık bazda %4,08’e yükselerek, son 10 yılın en yüksek seviyesine ulaşmıştır.

3.5. Bütçe

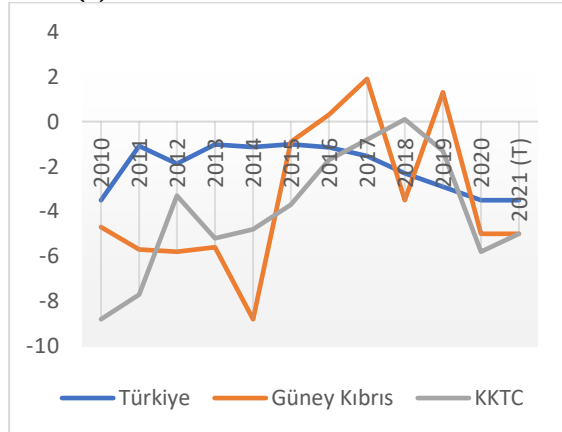
KKTC, Türkiye ve GKRY ekonomileri son 10 yılda bütçe açığının GSYİH’ya oranında yaşanan iyileşmeler sonrasında Covid-19 pandemisi ile mücadele sürecinde tüm dünya ekonomileri gibi çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmıştır.

2021 yılının üçüncü çeyreği sonunda, sağlık sektörü ve sağlık sektörü dışında Covid-19 pandemisi ile mücadele kapsamında yapılan ilave harcamalar bütçeler üzerinde yük teşkil etmeye devam etmiştir. Bu kapsamdaki öngörülemez harcamalar, KKTC’de 2020 yılı ve 2021 yılı üçüncü çeyrekte ciddi nakit açığı sorununu ortaya çıkarmıştır.

2010 yılında KKTC’de bütçe açığının GSYİH’ya oranı %8,8 iken bu oran 2019 yılında %1,3’e düşmüştür. Türkiye’de 2010 yılında %3,5 olan oran 2015’te %1’e kadar düşmüş fakat 2019 yılında bu oran %2,9’a kadar gerilemiştir. GKRY’de bütçe açığının GSYİH’ya oranı 2010 yılında %4,7 iken 2019 yılında açık değil fazla verilmeye başlanmış ve bu fazla GSYİH’nin %1,7’si olmuştur. 2020 yılında ise GKRY’de bütçe açığının GSYİH’ya oranı %5 hesaplanırken, Türkiye’de bu oran %3,5 olmuştur. KKTC’de ise 2020 yılında bütçe açığının GSYİH’ya oranı %5,8 olarak hesaplanmıştır.

2021 yılı üçüncü çeyreğinde GKRY’de bütçe açığının GSYİH’ya oranı %5,7 olarak hesaplanmıştır. Türkiye’de ise bu dönemde bütçe açığı GSYİH oranı %3,2 olmuştur. Türkiye’de 2021-23 Yeni Ekonomi Programı’nda (YEP) bütçe açığının 2021 yılı sonu için GSYH’ya oranı %4,3 olarak gerçekleşmesi öngörülmürken, 2021 yılı Haziran ayı sonrasında öngörü %3,5 olarak revize edilmiştir. KKTC’de ise Eylül ayı sonunda genel bütçedeki “avans dahil açığı” 810 milyon 755 bin TL’ye ulaşmıştır. 2021 yılı için GSYİH tahmini ve hedefi yapılmamıştır. 2020 yılı gerçekleşen GSYİH üzerinden hesaplandığında 2021 yılı üçüncü çeyrek sonunda bütçe açığının GSYİH’ya oranı %5 civarındadır.

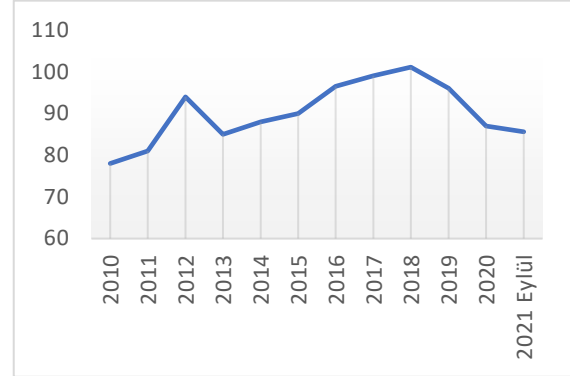
Grafik 15: Karşılaştırmalı Bütçe Açığının GSYH’ya Oranı (%)

Kaynak: KKTC İstatistik Kurumu, CYSTAT, TÜİK
T: Tahmin

KKTC’de mahalli gelirlerin yerel giderleri karşılama oranı 2018 yılında %101 seviyesine çıkarken 2019 yılında %96, 2020 yılında %87 seviyesine kadar gerilemiştir. 2021 yılında ise açıklanan bütçe öngörülerine göre bu oranın %79 seviyesine düşeceği hesaplanmaktadır.

Grafik 16: KKTC Mahalli Gelirlerin Yerel Giderleri Karşılama Oranı (%)

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

KKTC’de 2019 yılında gerçekleşen gelirler, bütçe tahmininin %21,64 üzerindeyken 2020 yılında gelirler bütçe tahminin altında seyretmiştir. Yıllonun itibariyle vergi gelirleri bütçe tahminin %90’ı düzeyinde gerçekleşirken kamunun mükellefiyetlerini yerine getirebilmesinde Türkiye Cumhuriyeti’nin sunduğu krediler kapsamındaki kamu maliyesinin desteklenmesi kalem önemli rol oynamıştır. 2021 yılında da benzer bir durum yaşanmaktadır.

2020 birinci çeyrekte 133 milyonun üzerinde fazla veren yerel bütçe 2021 yılı aynı dönemde 135 milyon açık vermiştir. 2020 birinci çeyrekte oluşan yerel bütçe fazlası yerel gelirlerin %8,09’una ulaşırken 2021 yılı aynı dönemde oluşan bütçe açığı %8,36 olmuştur.

Tablo 8: 2020–2021 I. Çeyrek Yerel Bütçe Açık/Fazla

	2020 I. Çeyrek	2021 I. Çeyrek
Mahalli Gelirler (TL)	1.648.053.827	1.614.595.641
Yerel Giderler (TL)	1.514.650.835	1.749.606.776
Açık/Fazla (TL)	133.402.992	-135.011.135

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

İkinci çeyrek karşılaştırmasında görülmektedir ki 2020 ikinci çeyrek sonu itibarıyla 35 milyon dolaylarında olan yerel açık 2021'de 698 milyonun üzerindedir. 2020 ikinci çeyrek itibarıyla bütçe açığı yerel gelirlerin %1,15'i kadarken 2021'de bu oran %-21,97 seviyesine çikmiştir.

Tablo 9: 2020–2021 2. Çeyrek Yerel Bütçe Açık/Fazla

	2020 II. Çeyrek	2021 II. Çeyrek
Mahalli Gelirler (TL)	3.123.554.532	3.179.077.507
Yerel Giderler (TL)	3.159.332.916	3.877.420.248
Açık/Fazla (TL)	-35.778.384	-698.342.741

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

2020 yılı üçüncü çeyrekte 137 milyon TL'nin üzerinde açık veren yerel bütçe, 2021 yılı aynı dönemde 851 milyon TL'nin üzerinde açık vermiştir.

Tablo 10: 2020–2021 3. Çeyrek Yerel Bütçe Açık/Fazla

	2020 III. Çeyrek	2021 III. Çeyrek
Mahalli Gelirler (TL)	4.852.602.138	5.067.127.968
Yerel Giderler (TL)	4.990.506.601	5.918.243.873
Açık/Fazla (TL)	-137,904,463	-851.115.905

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

Mahalli gelirlerin yerel giderleri karşılama oranı 2020 birinci çeyrekte %108,1 iken 2021 yılı aynı dönemde bu oran %92,28 düzeyinde kalmıştır. İkinci çeyrekte ise 2020'de bu oran %98,87 seviyesindeyken 2021'de

%81,99 seviyesine düşmüştür. 2020 yılı üçüncü çeyrekte mahalli gelirlerin yerel giderleri karşılama oranı %97,2 iken, bu oran 2021 yılı aynı dönemde %85,6 oranına gerilemiştir.

KKTC'de 2020 yılında gelirler bütçesinde 5,4 milyar TL olarak tahmin edilen vergi gelirlerinin 4,9 milyar TL'si tahsil edilebilmiş, %10 oranında bir performans kaybı yaşanmıştır. Ekonomik faaliyetlerle doğrudan ilişkilendirilebilecek gelir kalemlerindeki performans kaybı 2021 yılı birinci, ikinci ve üçüncü çeyreğinde de devam etmiştir. Söz konusu kalemler için 2021 bütçesinde öngörülen gelirlerin her çeyrekte eşit miktarda gerçekleşeceği varsayımı ile yapılan hesaplama göre 2021 yılı üçüncü çeyrek sonunda yaşanan performans kayıpları Tablo-11'deki gibidir.

KKTC kamu maliyesi gelirleri 5 ana kalemden oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla 1) Vergi Gelirleri, 2) Vergi Dışı Gelirler, 3) Sermaye Gelirleri, 4) Alınan Bağış, Yardımlar ve Krediler ve 5) Diğer Gelirlerdir.

Tablo 11: KKTC'de Eylül 2021 Sonunda Bazı Gelir Kalemlerindeki Performans Kayıpları (%)

	Performans Kaybı (%)
Beyana Dayanan Gelir Vergisi	-4,9
Dahilde Alınan Katma Değer Vergisi	-12,7
Şans Oyunları Vergisi	-44,5
Motorlu Taşıtlar Vergisi	-32,2
Fiyat İstikrar Fonu	-36,1
Eski Eser, Müze ve Ören Yeri Gelirleri	-76,9
Ercan Havaalanı Özelleştirme Gelirleri	-85,6

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı

2021 gelirler bütçesine göre Vergi Gelirleri toplam gelirlerin %52'sini oluşturmaktadır. 2021 üçüncü çeyrek gerçekleşmesi ışığında belirlenen performans kaybı göz önünde bulundurulduğunda yılsonu itibariyle öngörülen vergi gelirlerinde %4,5 oranında öngörülen gelir gerçekleşmemiştir. Söz konusu kayıpların ekonomik faaliyetlerdeki durağanlıktan kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Her ne kadar farklı vergi gelir kalemlerinin farklı tahsilat dönemleri olsa da çeyrek dönemleri değerlendirebilmek için vergi tahsilatlarının yıla eşit yayıldığı varsayımından hareketle çeyrek dönemler için performans ölçümü yapmak mali verileri takip edenler ve politika yapıcılar açısından bir izleme aracı olarak değerlendirilebilmektedir.

Bu meyanda, 2021 üçüncü çeyrek sonunda Beyana Dayanan Gelir Vergisinde öngörülen gelirin yaklaşık 39 milyon TL gerisinde olduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan, Dahilde Alınan KDV'de ise 2021 üçüncü çeyrek sonu itibariyle 65 milyon TL üzerinde kayıp yaşanmıştır. Şans Oyunları Vergisi'nde ise gerileme 48 milyon TL'yi bulmaktadır. Eski Eser, Müze ve Ören Yeri Gelirleri ise öngörülen gelirin yaklaşık 2,5 milyon TL gerisinde kalmıştır. Benzer şekilde Motorlu Taşıtlar Vergisi tahsilatında da dönemlik gerilik 47 milyon TL'nin üzerindedir.

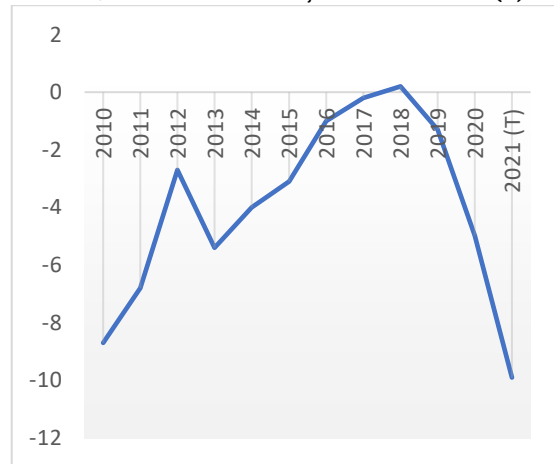
Piyasalardaki durağanlık nedeniyle kamu gelirlerinde ciddi kayıpların yaşanmasına yol açmaktadır. Vergi Dışı Gelirler kaleminde önemli yer tutan Fon Paylarında 2021 üçüncü çeyrek sonunda performansı %72 seviyesinde kalmıştır. Buna bağlı olarak gerileme 234 milyon TL dolaylarındadır. Bu gerilik esasen Fiyat İstikrar Fonu kaleminden kaynaklanmaktadır. 2021 yılı üçüncü çeyrek sonunda 735 milyon TL'yi aşması gereken FİF gelirleri 470 milyon TL dolaylarında kalarak, 265 milyon TL

dolaylarında gerilikle üçüncü çeyreği kapatmıştır.

Diğer Gelirler kaleminde ise Ercan Havaalanı Özelleştirme Gelirleri yer almaktadır. 3 aylık dönemler için tahsil edilen bu gelir kaleminde, 2021 yılı Ocak-Eylül döneminde yaklaşık 11 milyon TL gelir elde edilmiştir. Yolcu trafiğinin az olduğu bu dönemde alınan bir karar ile ilgili firmanın yapacağı ödemeler 2022-23 döneminde eşit taksitler şeklinde yapılacak biçiminde düzenlenmiştir.

2020 yılında, KKTC Maliye Bakanlığı verilerine göre, 1.065 milyon TL yerel açık ve DPÖ'nün açıkladığı 21.407 milyon TL GSYİH göz önünde bulundurulduğunda 2020 yılında yerel açığın GSYİH'ya oranı %5 civarındadır. Bu oran 2013 yılındaki %5,4 oranından sonra gelen en yüksek oran olarak dikkat çekmektedir. 2021 yılı için herhangi bir GSYİH tahmini yapılmadığından söz konusu oranın ne olacağına ilişkin öngörüle bulunmak son derece güçtür. GSYİH'nin 2020 ile aynı olacağını varsayarak bütçede öngörülen yerel açık (1 milyar 880 milyon) ile karşılaştırıldığında yerel açığın GSYİH'ya oranının %9,9'u bulabileceği değerlendirilmektedir.

Grafik 17: KKTC'de Yerel Açık - GSYİH Oranı (%)

Kaynak: KKTC Maliye Bakanlığı, KKTC İstatistik Kurumu

Türkiye'de 2020 yılı Aralık ayında merkezi yönetim bütçe giderleri 138,3 milyar TL,

bütçe gelirleri 97,6 milyar TL ve bütçe açığı 40,7 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Merkezi yönetim bütçesi 2019 yılı Aralık ayında 31,8 milyar TL açık vermiş iken 2020 yılı Aralık ayında 40,7 milyar TL açık vermiştir. Bütçe açığı bir önceki yılın aynı ayına göre %27,9 artmıştır.

Türkiye’de 2021 üçüncü çeyrek sonunda merkezi bütçe giderleri bir önceki yılın aynı dönemine göre %20,9 artarak 1 trilyon 51 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Bütçe gelirleri ise 2020 üçüncü çeyreğe kıyasla %35,8 artarak 990 milyar 557 milyon TL olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bütçe dengesi 2020 üçüncü çeyrek sonunda eksi 140 milyar 591 milyon TL olurken, 2021 yılı aynı dönemde eksi 61 milyar 93 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Bütçe tahminine göre bütçe gelirlerinin üçüncü çeyrek sonunda gerçekleşme oranı 2020 yılında %70,9 iken, bu yılın aynı döneminde %90 olarak gerçekleşmiştir.

Genel bütçe gelirlerindeki artış incelendiğinde ise vergi gelirlerindeki %39,7 artış dikkat çekmektedir. Gelir Vergisi 2021 yılı üçüncü çeyrek sonunda bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla %36,4 artarken, Kurumlar Vergisi %54,8 artmıştır. Dahilde Alınan KDV gelirlerinde ise %105 artış gerçekleşmiştir. Vergi gelirlerinin bütçe tahminine göre gerçekleşme oranı ise üçüncü çeyrek sonunda %87,6 olarak kayıtlara geçmiştir. Genel bütçe vergi dışı diğer gelirler ise %20,9 artarak 182 milyar 129 milyon TL’ye yükselmiştir.

2010 yılında GKRY’de bütçe açığının GSYİH’ya oranı, Maastricht kriterlerinin üzerinde, %4,7 olarak gerçekleşmişti. 2012’den sonra krizle birlikte bütçe açıkları daha da çok artarak 2014 yılında %8,7 ile en yüksek düzeyine geçmişti. Troyka ile yapılan anlaşma çerçevesinde %10’u bulan maaş kesintileri, memur sayısını azaltma

dâhil alınan mali tedbirlerin sonucunda 2016 ve 2017 yıllarında bütçe fazlası verilmişti. 2018 yılında ise özelleştirilen Kooperatif Merkez Bankası ile Hellenic Bank anlaşması çerçevesinde ödenmesi gereken 1.725 milyon avronun bütçeden karşılanmasının etkisiyle bütçe açığının GSYİH oranı %3,7 olmuştur. (Bu aktarma olmasaydı verilecek bütçe fazlasının GSYİH oranı %4,5 olacaktı). 2019 yılında bütçe 323,6 milyon euro artıya geçerek, GSYİH’nın %1,5’i kadar fazla verilmiştir. 2020 yılında ise pandemi nedeniyle 1.193,2 milyon avro ile GSYİH’nın %5,7’si kadar bütçe açığı verilmiştir.

2021 üçüncü çeyrek sonunda GKRY’de 342,6 milyon avro tutarındaki bütçe açığının GSYİH’ya oranı %5,7 olmuştur. Pandemi nedeniyle 2021 yılında ilk üç çeyrekte harcamalar 2020 yılı aynı döneme kıyasla 503,4 milyon avro artmıştır (%8,18). Sosyal yardımlar 287,6 milyon avro (%17,6) artarak 1.920 milyon avroya ulaşmıştır. Bütçe gelirlerinde ise 2021 yılı ilk üç çeyreğinde 2020 yılı aynı döneme kıyasla toplamda 1.030,3 milyon avro (%19,48) artış gerçekleşmiş ve 6.318,3 milyon avro olmuştur. KDV gelirleri 2020 yılı üçüncü çeyreğe kıyasla %27,6 oranında artış göstermiştir.

Tablo 12: GKRY 2020 ve 2021 I., 2. ve 3. Çeyrek Bütçe Gelir ve Giderleri

	2020 (Milyon €)	2021 (Milyon €)	Değişim (%)
Gelirler	5.288	6.318,3	19,48
Giderler	6.157,5	6.660,9	8,18
Denge	-869,5	-342,6	60,60

Kaynak: CYSTAT

3.6. Bankacılık

2020 yılı sonunda aktif büyüklüğü %24,2 artışla 50 milyar 601 milyon TL'ye yükselmiştir. Yılın üçüncü çeyreği sonunda, aktif büyüklük %9,9 artarak 59 milyar 400 milyon TL olmuştur. Toplam brüt krediler son çeyrekte %2,3 ve son bir yılda ise %17,8 artarak 30 milyar 612 milyon TL olmuştur. Mevduatlar ise son çeyrekte %4,2 ve son bir yılda %21,7 artarak 48 milyar 805 milyon TL'ye ulaşmıştır. Görüleceği üzere son bir yılda mevduatlar diğer bir deyişle tasarruflar, kredilerden diğer bir deyişle yatırımlardan ve hane halkı harcamalarından daha fazla artmıştır. Bu durum pandeminin ekonomiyi yavaşlattığını göstermektedir. Bankaların özkaynakları son bir yılda %30,1 artarak 5 milyar 511 milyon TL'ye ulaşmıştır.

Tablo 13: Bankacılık Aktif/Pasif Bilançosu (Mil. TL)

	Eylül 2020	Aralık 2020	Mart 2021	Haziran 2021	Eylül 2021
Nakit ve Nakit Benzeri	13.557	14.761	15.794	16.290	17.308
MDC	3.498	3.564	3.960	4.385	4.631
Toplam Brüt Krediler	27.305	28.758	28.435	29.919	32.152
Diğer Aktifler	4.197	3.534	4.329	4.784	5.309
Aktif/Pasif Toplamı	48.557	50.601	54.052	56.892	59.400
Mevduat	40.117	41.787	44.775	46.859	48.805
Bankalara Borçlar	2.518	2.531	2.787	2.895	2.786
Diğer Pasifler	1.685	1.815	1.761	2.030	2.298
Özkaynaklar	4.237	4.467	4.729	5.108	5.511

Kaynak: KKTCCMB

Tablo 14: Aktif/Pasif Bilançosu (Değişim, %)

	Son Çeyrek Artış	1 Yıl Artış
Nakit ve Nakit Benzeri	6,3	27,7
MDC	5,6	32,4
Toplam Brüt Krediler	2,3	17,8
Diğer Aktifler	11,0	26,5
Aktif/Pasif Toplamı	4,4	22,3
Mevduat	4,2	21,7
Bankalara Borçlar	-3,8	10,7
Diğer Pasifler	13,2	36,4
Özkaynaklar	7,9	30,1

Kaynak: KKTCCMB

Krediler içerisinde en büyük pay %70,3 ile İşletme Kredileridir. İşletme Kredileri son çeyrekte %2,9 ve son bir yılda %29,5 artarak 21 milyar 525 milyon TL'ye yükselmiştir. Toplam Kredilerin %21,7 oranındaki Tüketici Kredileri, son bir yılda %5,8 artarak ve son çeyrekte %1,6 azalarak 6 milyar 651 milyon TL olmuştur. Kredi Kartlarındaki artış ise son çeyrekte %8,5 ve son bir yılda %42,3 olmuştur. Toplam kredi büyüklüğü ise 2021 yılı Eylül ayı sonunda 30 milyar 612 milyon TL'ye ulaşmıştır.

Tablo 15: Toplam Krediler (Milyon TL)

	Eylül 2020	Aralık 2020	Mart 2021	Haziran 2021	Eylül 2021
İşletme Kredileri	16.624	18.869	19.930	20.909	21.526
Tüketici Kredileri	6.289	6.329	6.512	6.757	6.651
Kredi Kartları	640	703	687	838	909
Diğer Krediler	2.034	1.304	1.306	1.415	1.527
Toplam Krediler	25.810	27.202	28.435	29.919	30.612

Kaynak: KKTCCMB

Tablo 16: Toplam Krediler (Değişim %)

	Son Çeyrek Artış	1 Yıl Artış
İşletme Kredileri	2,9	29,5
Tüketici Kredileri	-1,6	5,8
Kredi Kartları	8,5	42,3
Diğer Krediler	7,9	-24,9
Toplam Krediler	2,3	18,6

Kaynak: KKTCCMB

Toplam Mevduatların %71,6'sını oluşturan Tasarruf Mevduatları son çeyrekte %2,8 ve son bir yılda %20,8 artarak 34 milyar 920 milyon TL'ye yükselmiştir. Ticari Mevduatlar ise son bir yılda %27 oranında artarak 10 milyar 52 milyon TL'ye yükselmiştir. Resmi Mevduatlar son çeyrekte %3,3 azalarak ve son bir yılda %8 artarak 2 milyar 821 milyon TL olmuştur.

Mevduattaki artışın bir kısmının dövizde görülen artıştan kaynaklandığı düşünülmektedir. Döviz mevduatlarının toplam mevduat içindeki payı son bir yılda %66,7'ye yükselmiştir.

Tablo 17: Toplam Mevduatlar (Milyon TL)

	Eylül 2020	Aralık 2020	Mart 2021	Haziran 2021	Eylül 2021
Tasarruf	28.910	29.453	32.056	33.981	34.920
Ticari	7.913	8.630	8.752	9.092	10.052
Resmi	2.612	3.185	3.163	2.918	2.821
Diğer	680	519	804	869	1.012
Toplam Mevduat	40.117	41.788	44.775	46.859	48.805

Kaynak: KKTCCMB

Tablo 18: Toplam Mevduatlar (Değişim %)

	Son Çeyrek Artış	1 Yıl Artış
Tasarruf	2,8	20,8
Ticari	10,6	27,0
Resmi	-3,3	8,0
Diğer	16,5	48,8
Toplam Mevduat	4,2	21,7

Kaynak: KKTCCMB

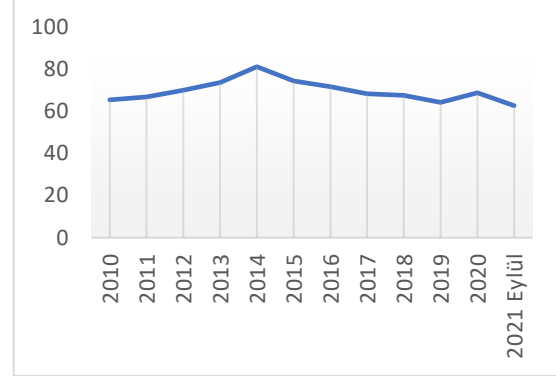
KKTC ekonomisinin temel problemlerinden biri de yüksek tasarruf oranına rağmen yatırımların milli gelir içerisindeki payının %15 civarında seyretmesidir. Bu durum kredi mevduat oranlarına bakılarak da anlaşılabilir.

2010 yılında %65,5 olan kredi mevduat oranı 2014 yılında %81,2'e kadar yükselmiştir. Bu tarihten itibaren bu oran azalmaya başlamış ve 2020 yılında %68,8 olmuştur. 2021 yılının üçüncü çeyreğinde bu oran

daha da azalarak %62,7'ye düşerek son 11 yılın en düşük oranı olmuştur.

Sonuç olarak, pandeminin etkisiyle KKTC'de ekonomik aktivitelerin aksaması bankacılık sektörüne de yansımış, tasarruflar artarken kredilerde beklenen artışlar gerçekleşmemiş ve kredi mevduat oranı 2010-2021 yılları arasındaki en düşük orana düşmüştür.

Grafik 18: Kredi/Mevduat Oranı (%)

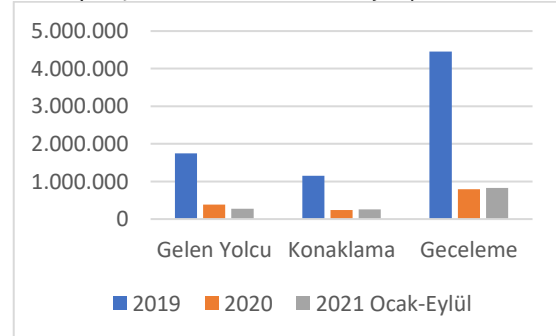

Kaynak: KKTCCMB

3.7. Turizm

Pandemi tüm dünyada olduğu gibi KKTC turizmini de oldukça olumsuz etkilemiştir. 2020 yılında bir önceki yıla göre gelen yolcu (KKTC uyruklular hariç) sayısı %77,8 azalarak 388.837 olarak gerçekleşmişti. Konaklama ve geceleme sayısı ise sırasıyla %78,7 ve %82,2 azalarak yine sırasıyla 244.614 ve 791.959'a düşmüştü.

Grafik 19: KKTC Gelen Yolcu, Konaklama ve Geceleme (2019, 2020 ve 2021 Ocak-Eylül)

Kaynak: KKTC Turizm Planlama Dairesi

2021 yılı üçüncü çeyrek sonunda ise gelen yolcu sayısı 2020 yılı aynı döneme göre %22 oranında azalarak 352.728'den 274.999'a düşmüştür.

Aynı şekilde Türkiye turizm sektöründe de ciddi bir daralma görülmektedir. Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçi sayısı yılsonu itibariyle %69,5 azalarak 15 milyon 826 bin kişi olmuştur. Türkiye'nin 2019 yılında 34,5 milyar dolar olan turizm gelirleri 2020 yılında %65 azalarak 12,1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Aşılamanın artmasıyla turizm sektörü Türkiye'de de canlanmıştır. 2021 yılı üçüncü çeyrek sonunda turizm gelirleri 16,9 milyar dolara yaklaşmıştır. 2020 yılının ikinci çeyreğine ait veriler pandemi nedeniyle sınır kapılarında anket yapılamadığı için bilinmemektedir. Ancak her iki yılın üçüncü çeyreği karşılaştırıldığında turizm gelirleri bir önceki yıla göre %181,8 ve gelen yabancı ziyaretçi sayısı ise %143,4 oranında artmıştır.

GKRY'de de durum farklı değildir. 2020 yılında GKRY'ne gelen turist sayısı bir önceki yıla göre %84,1 azalmıştır. Bir önceki yıl 3 milyon 976 turist gelmişken, 2020'de bu sayı 631 bin kişi olmuştur. Turizm gelirleri ise bir önceki yıla göre %85,4 azalarak 392 milyon avro olarak gerçekleşmiştir.

2021 yılı üçüncü çeyrek sonunda GKRY'ne gelen turist sayısı 1 milyon 299 bin olurken, turizm gelirleri ise bir önceki yılın aynı dönemine göre %249,7 artış göstererek 1.045 milyon Avro olarak gerçekleşmiştir.

4. REEL SEKTÖR DESTEKLERİ

Tüm dünyada 2021 yılı üçüncü çeyrekte reel sektör destekleri pandemi tedbirleri kapsamında gündeme gelmeye devam etmiş ancak ikinci çeyrek sonu itibarıyla başlayan normalleşme süreçleri nedeniyle bazı ülkelerde desteklerin de kaldırıldığı gözlemlenmiştir.

Türkiye’de kısmi çalışma ödeneği uygulaması Haziran 2021 itibarıyla son bulurken, KKTC’de Sigorta Prim destekleri Haziran ayı sonuna kadar uygulanmış ve bu tarih itibarıyla yürürlükten kaldırılmıştır.

Sigorta Prim desteklerinin devam etmesi gerektiği yönünde görüş belirten sivil toplum örgütleri, eylem kararı alarak konuyu kamuoyu gündemine getirmiştir. Sonuç olarak, çalışanların sigorta primi kapsamında işveren hisse miktarına yönelik destek ile ilgili yeni bir düzenleme yapılarak 22 Eylül 2021 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Açıklanan yeni sigorta prim destekleri 2021 yılı Eylül ayından geçerli olmak üzere 2022 yılı Şubat ayına kadar aşağıdaki şekilde uygulanacaktır.

- En fazla 10 çalışanı olan işletmeler için sigorta primi işveren hissesinin %50’si
- 11 ve üzeri çalışanı olan işletmeler için sigorta primi işveren hissesinin %30’u

Kredi Garanti Fonu (KGF) kapsamında, küçük esnaf ve zanaatkarlara yönelik 150 milyon TL’lik kredi portföyü hazırlanmıştır. İlk 6 ayı ödemesiz, toplam 36 ay vade imkanı ile yıllık %13 sabit faiz oranı ve 100 bin TL’ye kadar kullanılacak kredi paketinden en az 1.500 borçlunun faydalanması beklenmektedir. Paket kapsamında, pul parası ve bunun gibi masraflar alınmayacaktır.

Başvurular 31 Mart 2022 tarihine kadar yapılabilecektir.

25 Kasım 2021 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan Döviz Cinsinden Kira Bedellerine Uygulanan Kurun Sabitlenmesi ve Döviz Kira Geliri Stopajının Yeniden Düzenlenmesine İlişkin Yasa Gücünde Kararname’ye göre döviz cinsinden kiralara ile ilgili bir düzenleme yapılmıştır.

- Kararname 1 Aralık 2021 tarihinde yürürlüğe girmiş ve 28 Şubat 2022 tarihinde sona erecektir.
- Devlet Emlak ve Malzeme Dairesi tarafından döviz cinsinden yapılmış kira sözleşmelerinde kur sabitlenmiştir. 30 Kasım 2021 tarihi itibarıyla, geçmiş aylardan kira borcu olmaması ve kur sabitlenmesi yapılan ayların gününde ödenmesi şartı ile Sterlin kuru 12 TL, Euro kuru 11 TL ve Dolar kuru ise 10 TL’ye sabitlenmiştir.
- Günlük kurun daha yüksek bir miktara denk gelmesi halinde döviz cinsinden yapılmış olan konut ve/veya işyerlerinin kira bedelleri 3 ay süreyle sabitlenmiş kurlardan hesaplanacaktır. Hesaplama günündeki kurun sabitlenmiş kurlardan düşük olması halinde ise hesaplama günündeki kur uygulanacaktır. Kiracı ve mal sahibi anlaşırsa kira bedelinde kur sabitlemesine gidilebilir.

29 Kasım 2021 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan Yasa Gücünde Kararname’ye göre, donuk alacaklar hariç olmak üzere 25 Kasım 2021 ile 31 Mart 2022 tarihleri arasında yapılandırılan krediler için vadesinde 72 ay sınırı uygulanmayacaktır. Yani vadeler kadar uzatılabilecektir.

23 Aralık 2021 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan tüzük ile katkılı ve katkısız un ve nişasta, katı veya sıvı yağ, sirke, limon suyu, nar ekşisi, bisküvi ve gofretlerde KDV oranı %5’ten sıfıra indirilmiştir.

GKRY’de ise pandemi ile mücadele kapsamında 2020 yılında üç aşamalı bir yaklaşım uygulanmıştı. Aşamalar arasındaki geçişlerin epidemiyolojik veriler ışığında karara bağlanacağı tespit edilerek tam kapanma tedbirleri ile pandeminin etkisini azaltmak üzere ekonomik destek programı devreye sokulmuştu. İkinci aşamada ekonomik faaliyetlerin tedrici yeniden açılması ve üçüncü aşamada ise ekonomiyi yeniden başlatma stratejisinin devreye sokulması öngörülmüştü.

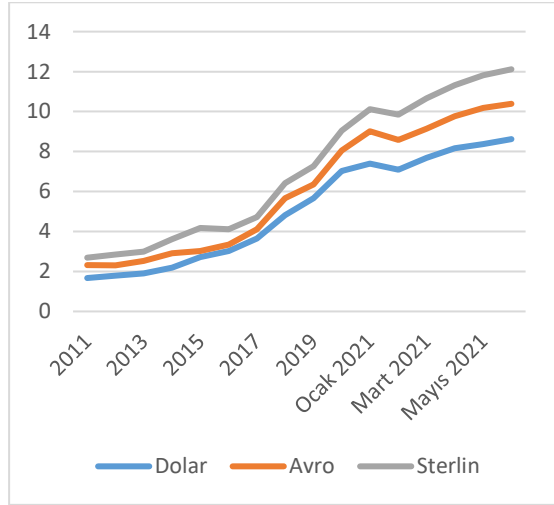
5. PİYASALARDAKİ GELİŞMELER

Bu bölümde piyasa faaliyetlerini doğrudan ilgilendiren döviz, petrol fiyatları ve faizlerle ilgili gelişmelere yer verilmektedir.

5.1. Döviz

2010 ve 2014 yılları arasında yatay seyreden döviz kurları, 2015 yılından itibaren artışa geçmiştir. 2018 yılında ise Türk Lirası bütün para birimleri karşısında değer kaybetmiştir. Değer kayıpları ortalama döviz kurları baz alındığında bir önceki yıla göre dolar karşısında %31,9, avro karşısında %37,6 ve sterlin karşısında %36 olmuştur. 2019 yılında ise bir önceki yıla göre değer kayıpları devam etmiştir. 2018 yılına göre değer kaybı dolarda %17,8, avroda %12,1 ve sterlinde %13,3 olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 20: 2011-2021 Ortalama Döviz Kurları

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı

2020 yılında ilkbahar aylarında ve Ağustos-Kasım aylarında tekrar bir kur atağı yaşanmıştır. Kasım ayında ekonomi yönetiminde yaşanan değişim ve faiz artışıyla birlikte Aralık ayında dövizde bir miktar gerileme yaşanmıştır. Ancak, 20 Mart 2021 tarihinde Kasım ayında atanan Merkez Bankası

Başkanının görevden alınması üzerine dövizde tekrar hareketlenme yaşanmıştır. 2021 yılı 9 aylık ortalama döviz kuru ile 2020 yılı aynı dönem verileri karşılaştırıldığında Dolarda %20,5, Avroda %28,1 ve Sterlinde %31,4 oranında artış görülmüştür. Bu artış trendi devam etmektedir.

5.2. Petrol Fiyatları

2016 yılında 40,3 dolara kadar düşen Brent petrol fiyatı 2018 yılında 75 dolara kadar yükselmiştir. 2019 yılı sonunda 61,6 dolar olan petrol fiyatları Mart ve Mayıs ayları arasında pandemi nedeniyle petrol talebindeki azalma ve stok kapasitelerinin dolması üzerine 31 dolara kadar gerilemiştir. Aralık ayının sonunda ise Brent petrol fiyatı 51,8 dolar olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılında beklenildiği gibi artışa geçen petrol fiyatları Eylül ayında 79,53 ABD doları seviyesine ulaşmıştır. Bu artışın etkisiyle akaryakıt fiyatlarına zam yapılmıştır. Son bir yılda kurşunsuz 98 benzin fiyatı %29,8 kurşunsuz 95 benzin fiyatı %25 ve Euro dizel fiyatı ise %28 artmıştır.

5.3. Faizler

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 25 Kasım 2016'da belirlediği %8 faiz oranını, 2018 yılı Haziran ayına kadar değiştirmemiştir. Ancak, 2018 yılında yaşanan kur şokuna Merkez Bankası önce 850 baz puanlık artış, daha sonra 125 baz puanlık artış ve Eylül ayında 625 baz puanlık artış yani toplamda 1600 (%16) baz puanlık artışla cevap vermiştir. Temmuz 2019'a kadar %24 olarak değiştirilmeyen faiz oranı, bu tarihten Mayıs 2020 tarihine kadar toplam 9 defa

indirim yapılarak %8,25'e kadar düşürülmüştür. Mart ayında başlayan pandemiyle birlikte dövizdeki hareketliliğin etkisi Mayıs ayında 200 baz puanlık artışla faiz oranlarının %10,25'e yükseltilmesine yol açmış, ancak bu artış dövizin hızını kesmemiştir. Kasım ayında dövizin tarihi rekor kırması üzerine, Merkez Bankası başkanı görevden alınmıştır. Merkez Bankası Başkanı değişimiyle birlikte Kasım ayında 475, Aralık ayında ise 200 baz faiz artışı yapılarak, faizler %17'ye yükseltilmiştir. Bu artışlar döviz düşürmüştür. Mart ayında enflasyonla ilgili beklentilerin yükselmesi ve emtia fiyatları ile gıda fiyatlarının yükselmesi Merkez Bankasını tekrar faizleri artırmaya itmiştir. Ancak piyasa beklentisinin 100 baz artış olmasına rağmen artış 200 baz olarak gerçekleşmiştir. İkinci çeyrekte ve üçüncü çeyrekte faizlerde bir değişiklik olmamıştır.

Türkiye ile benzer şekilde son iki çeyrekte yıllık mevduat faizlerinde ve yasal karşılıklara uygulanan faiz oranlarında bir değişiklik olmamıştır.

Tablo 19: KKTC Merkez Bankası Yıllık Mevduat Faiz Oranları (%)

	25 Aralık	19 Şubat	2 Nisan
TL	13.75	13.75	15.25
Dolar	0.6	0.4	0.4
Avro	0.25	0.15	0.15
Sterlin	0	0.2	0.2

Kaynak: KKTC Merkez Bankası

Tablo 20: KKTC Merkez Bankası Yasal Karşılıklara Uygulanan Faiz Oranları (%)

	25 Aralık	19 Şubat	2 Nisan
TL	8	8	9
Dolar	0.25	0.2	0.2
Avro	0.1	0.05	0.05
Sterlin	0.15	0.1	0.1

Kaynak: KKTC Merkez Bankası

6. YAPISAL REFORM GÜNDEMLERİ

Bu bölümde KKTC, Türkiye ve GKRY’de kısa ve orta vadede öngörülen makroekonomik hedeflere ve eğer varsa yapısal reform gündemlerindeki dikkat çekici düzenlemelere yer verilmektedir.

KKTC, Türkiye Cumhuriyeti ile 2021 yılında tamamlanması öngörülen ve 12 maddelik bir eylem planı ihtiva eden 2021 yılı T.C. Hükümeti ile KKTC Hükümeti Arasında İktisadi ve Mali İşbirliği Anlaşması’nı 3 Mart 2021 tarihinde imzalamıştır.

Söz konusu anlaşma Türkiye Cumhuriyeti’nin 2021 yılı içerisinde KKTC’ye 2.250 milyon TL’ye kadar hibe yardımıyla bulunmasını, 1.000 milyon TL’ye kadar da kredi yardımıyla bulunmasını öngörürken, KKTC tarafının taahhütleri 2021 yılı Eylem Planını hayata geçirmek ve 2022 yılını kapsayacak ekonomik program teklifini en geç Ekim 2021 tarihine kadar hazırlamak şeklinde belirtilmiştir.

KKTC, Türkiye ile 2021 yılı İktisadi ve Mali İşbirliği Anlaşması Birinci Gözden Geçirme Toplantısı’nı 11 Haziran 2021 tarihinde yaptı. Toplantıda, Anlaşma kapsamındaki projeler ve 2021 yılı Eylem Planı’nda yer alan eylemlerdeki ilerlemeler ile KKTC ekonomisinin gidişatı değerlendirildi.

2021 yılı üçüncü çeyrekte Türkiye’de Yeni Ekonomi Programı (YEP) 2021-2023 uygulamasına devam edildi. Ayrıca, ekonominin 3 yıllık yol haritası niteliğini taşıyan Orta Vadeli Program (OVP) 5 Eylül 2021 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlandı. OVP ile 2022-2024 dönemine ilişkin enflasyon, istihdam, büyüme, ihracat, cari açık gibi temel makro göstergeler belirlenmiş olmuştur.

GKRY ise 17 Mayıs 2021 tarihinde AB’nin kurtarma fonlarından yararlanmak üzere

sunduğu plana Avrupa Komisyonu tarafından onay verilmesiyle birlikte kapsamlı bir yapısal reform sürecine girmiş oldu. GKRY kurtarma planını uygulamayı başarırsa AB’den 1,2 milyar Euro temin edecektir. Söz konusu kaynağın 1 milyar Euro’luk kısmı hibe şeklinde sunulurken geriye kalan kısmı %0 faizli krediler kapsamında değerlendirilecektir.

GKRY planı, yeşil ve dijital geçişleri benimseyerek ortak Avrupa zorluklarını ele almak, ekonomik ve sosyal dayanıklılığı ve Tek Pazar’ın uyumunu güçlendirmek için Covid-19 krizine AB yanıtının bir parçasını oluşturuyor.

Yukarıda belirtilen hedefler doğrultusunda çalışmaların sürdürüldüğüne dair hükümet tarafından çeşitli defalar açıklama yapılmıştır.

7. KTTO POLİTİKA ÖNERİLERİ

Kovid-19 salgınının etkilerinin devam ettiği 2021 yılı üçüncü çeyrekte ekonomik faaliyetleri hızlandırmak amacıyla KTTO tarafından gündeme getirilen bazı politika önerileri şu şekildedir:

28

1. İstihdamın korunması ve işsizliğin önlenmesi amacıyla, 2022 yılı Şubat ayında sona erecek Sosyal Sigorta Prim desteğinin aşağıdaki oranlarda devam ettirilmesi sağlanmalıdır.

- En fazla 10 çalışanı olan işletmeler için sigorta primi işveren hissesinin tamamı,
- 11-20 çalışanı olan işletmeler için sigorta primi işveren hissesinin %50'si,
- 21 ve üzeri çalışanı olan işletmeler için sigorta primi işveren hissesinin %35'i devlet tarafından karşılanması

2. İşletmelerin enflasyonist ve yüksek kur seviyesi ortamında varlık ve sermayeleri erozyona uğramakta, reel anlamda ödemesi gereken kurum / gelir vergisinin üzerinde vergi ödenmesine ve şirket sermayelerinin değer kaybına uğramasına neden olmaktadır. Bu mağduriyetlerin giderilmesine yönelik olarak enflasyon düzeltmesi uygulamasına geçilmelidir.

3. Yürürlükteki 24/1982 sayılı Gelir Vergisi Yasası kapsamında, temettü gelirleri, şirketlerin yıllık net kazançları, Kurumlar Vergisine ve geri kalan kazançları hissedarlara dağıtılsın veya dağıtılmasın %15 oranında stopaj yönetimi ile vergilendirilmektedir. Hissedarlara dağıtıldığı zaman da hissedarların diğer gelirleri ile birleştirilerek %37'e varan yüksek oranda vergiye tabi tutulmaktadır. Temettü geliri alan gerçek kişi diğer

tüm gelirlerinden ayrı olarak sadece aldığı temettü üzerinden makul seviyelerde vergilendirilmelidir.

4. Amortismanla bağlı ekonomik kıymetlerin katma değer vergisinin bunların aktife girdiği veya kullanılmaya başlandığı vergilendirme döneminde bir defada indirim konusu yapılması sağlanmalıdır.

5. 2018 yılı Kasım ayı öncesinde olduğu gibi yatırımların teşvik edilmesi için Bakanlar Kurulu'nun ukdesinde olan yatırım indirimi yeniden %50'ye çıkarılmalı ve maliyet bedeli şartı kaldırılmalıdır.

6. Döviz endeksli çalışan firmaların hesaplarını yabancı para cinsinden hazırlayabilmesine ilişkin Vergi Usul Yasası'nda da yer alan ilgili maddenin uygulanmasına yönelik gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

7. Kredi sözleşmelerinde döviz cinsinden olan nakit blokelelerinin ve ipoteklerin Türk Lirası karşılıklarının güncel kurdan masrafsız olarak kullanılması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

8. Dış talebin artırılmasına yönelik olarak aşağıdaki uygulamalar gerçekleştirilmelidir.

- Yabancılara 5 konut satılabilecek şekilde düzenleme yapılmalı ve askeri yasak bölgelerle ilgili olarak yapılacak düzenlemelerle "askeri bölge/askeri tesis" tanımının değiştirilmeli ve bu bölgelere 300 metreden daha yakın olan yerlerdeki konutların satışına konan yasaklar daha makul seviyelere indirilmelidir.

- Güney Kıbrıs'tan geçişlerin kolaylaştırılmasına yönelik olarak mevcut kapılardaki geçişlerin hızlandırılmalı ve Lefkoşa'nın doğu tarafında, araçlı geçişler için alternatif bir sınır kapısının ve Çağlayan bölgesine erişimi sağlayacak bir yaya geçiş kapısının açılmasıdır.
- Öğrenci Dostu Ada projesinin bütün sektörlerin desteğiyle yaygınlaştırılması ve tanıtımı sağlanmalıdır.

9. Uluslararası navlun fiyatlarındaki yükseliş, piyasadaki ürünlerin satış fiyatlarına olumsuz yönde maliyet artışı getirmektedir. Piyasanın ucuzlatılması hedefi doğrultusunda belli bir süreliğine gümrüklerde alınan bütün vergi ve harçlar FOB bedeli üzerinden hesaplanmalıdır.

10. İş aracı ve iş makinalarında, sadece KDV uygulanmalı ve diğer tüm vergi/harçlar kaldırılmalıdır.

11. Enerji yönetiminin daha verimli hale getirilmesi ve enerji politikalarının şeffaf ve doğru bir şekilde yürütülüp uygulanabilmesi için Enerji Üst Kurulu kurulmalıdır.

12. Tüm sektörler için KGF ve faiz destekli kredi programı oluşturulmalıdır.

13. Haberleşme alt yapısının fiber optik kablo kullanılarak yenilenmesi ve e-devlet projesinin tamamlanması gerekmektedir.

AÇIKLAMA

Bu bülten, Kıbrıs Türk Ticaret Odası (KTTO) tarafından, güvenilir olduğuna inanılan kaynaklardan elde edilen bilgi ve veriler kullanılarak hazırlanmıştır. KTTO, bu bilgilerin doğru, eksiksiz ve değişmez olduğunu garanti etmemektedir. Bu sebeple, okuyucuların, bu bülten-den elde edilen bilgilere dayanarak hareket etmeden önce, bilgilerin doğruluğunu teyit ettirmeleri önerilir ve bu bilgilere dayanılarak aldıkları kararlarda sorumluluk kendilerine aittir. Bilgilerin eksikliği ve yanlışlığından KTTO hiçbir şekilde sorumlu tutulamaz. Ayrıca, KTTO'nun tüm çalışanları ve danışmanlarının, herhangi bir şekilde bilgiler dolayısıyla ortaya çıkabilecek doğrudan veya dolaylı zararlarla ilgili herhangi bir sorumluluğu yoktur. Bunlara ilaveten, KTTO, bültenlerin internet üzerinden e-posta yoluyla alınması durumunda virüs, hatalı gönderim veya diğer herhangi bir teknik sebepten dolayı alıcının donanımına veya yazılımına gelebilecek herhangi bir zarardan dolayı sorumlu tutulamaz.

Kıbrıs Türk Ticaret Odası

Adres: 90, Bedrettin Demirel Caddesi, Lefkoşa – KKTC

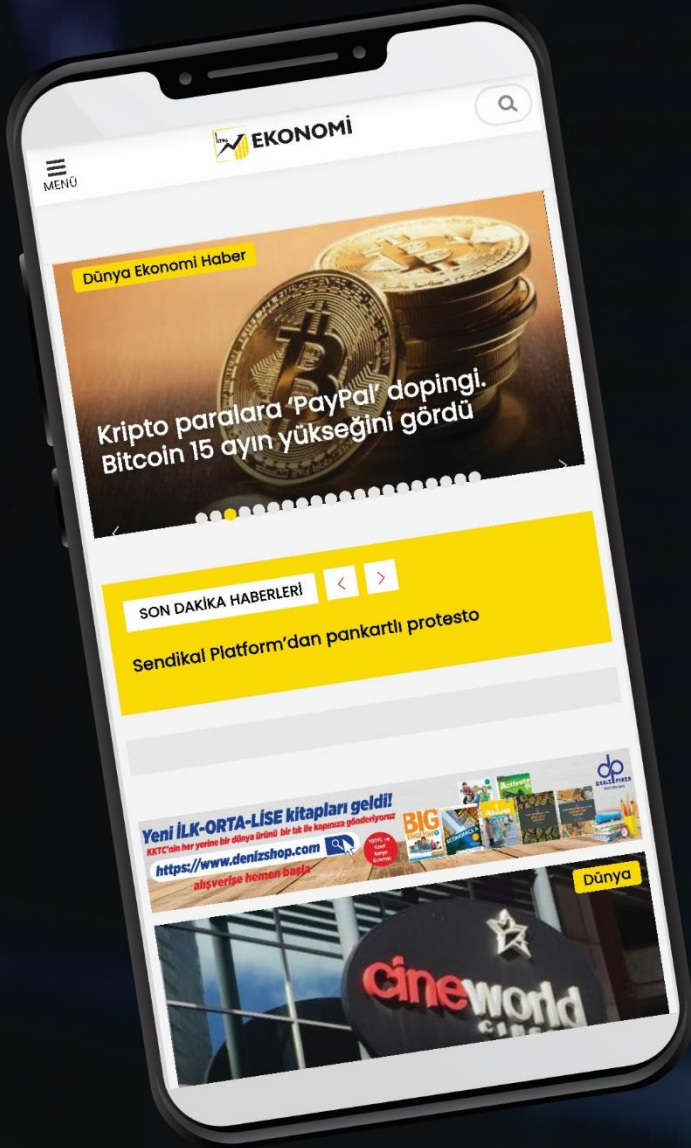
Tel.: 0392 228 37 60 Faks: 0392 228 30 89

E-Posta: ktto@ktto.net

EKONOMİ

YAYIN HAYATINA BAŞLADI

Ülkemizdeki ve dünyadaki ekonomi haberleri ve gelişmeleri, piyasalardaki son durum ve iş dünyasına dair tüm bilgileri takip edebileceğiniz ve aylık olarak yayımlanan **Ekonomi Gazetemizdeki** röportajlara da ulaşabileceğiniz **KTTO Ekonomi Gazetesi** haber portalı yayın hayatına başlamıştır.

Haber portalına telefon uygulamasından, Facebook ve internet sayfasından ulaşabilirsiniz.

www.kttoekonomigazetesi.com

[@kttoekonomigazetesi](https://www.facebook.com/kttoekonomigazetesi)

KKTC'DE EKONOMİNİN NABZINI TUTUYORUZ...